12. 119

24/5.

Parasztok a világháború után

Irta

Szeberényi Lajos Zsigmond

A Magyarhoni Evangélikus Egyetemes Egyház LEVÉLTÁRA.

t. p.

1929

SZERZŐ SAJÁTJA. BÉKÉSCSABA

Ára 2 pengő

Tisztelete jeléül: a szerző.

Parasztok a világháború után

Irta

Szeberényi Lajos Zsigmond

1929
SZERZŐ SAJÁTJA. BÉKÉSCSABA

Hungária Hirlapnyomda R.-T. Budapest

ELŐSZÓ.

Huszonnégy év előtt jelent meg «A parasztok helyzete Magyarországon» című szociális tanúlmányom. A kritika elég kedvezően fogadta munkámat, bár egyik birálóm lebecsmérelni akarva, úgy nyilatkozott róla, hogy tulajdonképpen nem szociális tanúlmány, hanem «homilia». Erre kiadtam második munkámat e tárgyban: «Parasztkérdés hazánkban és a külföldön». Ezt sokan nagyon rossz szemmel nézték s én megnyugvással vettem, hogy homiliáim nem voltak a pusztában elhangzó szavak. Befejezésül közöltem «Tömegmozgalmak az alföldi parasztvárosokban» című munkámat.

Sokan azt mondhatják, hogy mi közöm nékem ezekhez a kérdésekhez, miért kalandozok el a theológiai kérdések mezejéről a szociális kérdések területére? A felelet nagyon egyszerű. A keresztyénség és szociális kérdés összefüggnek; mert Krisztus szerint nem szeretheti Istent, aki felebarátját nem szereti. Nekem ez képezi az evangélium lényegét.

Egy egész életet töltöttem a parasztság között élve, annak szolgálva és annak sokszor nehéz munkája tette csak lehetővé számomra a könnyebb és kellemesebb munkát, a szellemi munkát. Hálás akarok lenni az én derék parasztságomnak. De meg a kegyelet is indított e kérdéssel való foglalkozásra. Nagyatyám szegény parasztok gyermeke volt s önéletrajzából láttam a szegény jobbágy fiú nehéz sorsát, amíg felvergődött egy más világba. Ez is késztetett arra, hogy becsüljem meg a névtelen ősök emlékét, kik három nemzedék előtt elvesznek az ismeretlenség tengerében, kik az élet nehéz harcában hősök voltak, igaz, névtelen hősök.

Homilia ez is és örülök, ha ez az utolsó homiliám gondolkodásra alkalmat ad azoknak, akik szeretnek gondolkodni, elmélkedni, cselekedni.

Szerző.

Békéscsaba, 1929 május hó.

1.

A parasztságról a világháború előtt és után. — A parasztság hazánkban és a külföldön.

A világháború minden nemzetet, nemposztályt és minden embert megrendített. Igazi hatását a néplélekre egész helyesen ma még megállapítani nem tudjuk. Figyelünk, összehasonlítunk; de teljesen elfogulatlan következtetéseket nem tudunk levonni. Törekszünk az objektivitásra, de mégis gyakran csak több év után visszatekintve, látjuk nagy elfogúltságunkat. Mi, kik átéltük a világháborút, magunk is a világháború alatt és után szinte észrevétlenül átalakúltunk.

Ha túlzás is Lloyd George mondása, hogy az emberiség a világháborúban 1—2 hónap alatt többet tanúlt, mint máskor ezer év alatt, annyi biznyos, hogy a lelkekben óriási változások történtek úgy a rosszban, mint a jóban.

Jelen sorok nem óhajtanak teljes képet adni, hanem csak egyszerű megfigyeléseket és következtetéseket — s aki elfogulatlanúl, gondosan szemléli az eseményeket, saját tapasztalataival kiegészítheti és javíthatja azokat. A következőkben a divatos «kisgazda» helyett a «paraszt» kifejezést használom. Nálunk ez sok esetben a megvetés, a lekicsinylés szava és az elurasodott parasztok maguk is meggyalázónak és megszégyenítőnek tartják, mint a jobbágyság szomorú emlékét. De ez nagy tévedés. A paraszt-nèposztály megvan Európának majdnem minden államában, kivéve Angliát, ahol a nagy városok és gyárak már régen majdnem egészen felszívták a parasztságot. Ott, ahol a paraszt szántott, vetett, ott most sportoló és vadászó arisztokrata körök kitünő vadászterületet nyertek. Az angol állam szeretné visszavarázsolni a parasztságot. A múlt század utolsó évtizedében és e század elején törvényeket hoztak, amelyek előmozdítják Angliában a paraszttelepűlést és földszerzést. De az elért eredmény nagyon gyenge. Az irországi események megmutatták, hogy mily erő rejlik a parasztszívósságban és kitartásban. A világ leghatalmasabb állama sem bírta megtörni ennek a parasztságnak ellenállását, mely évszázadokon át folyton éhezve ragaszkodott ahhoz az ősi röghöz, mely tulajdonjogilag nem is volt az övé.

Másutt ma már nem is szégyenlik a paraszt elnevezést; mert a legtöbb országban már túl vannak a származási elfogúltságokon és különben sincs ok a szégyenkezésre, ha ennek a jelzőnek megalázó jelentősége egy másik, sokáig szerencsésebb helyzetben lévő osztálynak elfogultságából és gőgjéből származik. Amilyen joggal vetnek szemére a parasztnak nagyobb gyarlóságokat (ravaszság, furfang, durvaság stb.), melyek éppen egy hosszú elnyomatásból és kizsákmányolásból származnak, époly joggal lehet más néposztálynál is nagy gyarlóságokat találni, amelyek az uralkodásból és túl kényelmes önző életből származnak.

Nálunk a paraszt név gyülölete és megvetése másban is leli magyarázatát. Mindenki a felsőbb arisztokrata körök felé törtet. Nemcsak a világháboruelőtti gomblyuk-fájdalmak gyötrik az emberek lelkét, hanem mintha teljesen nyomtalanúl tűnt volna el az 1848 után következő hosszú idő; mindenki, ha már lehetetlen grófságot vagy bárőságot elérni, legalább is nemesi cimerrel és előnévvel szeretne bírni. Sehol sem kutatnak oly hévvel és kitartással régi nemesség után, mint nálunk és pedig nemcsak a gazdagok, hanem a szegények is. Ez a törtetés a nemesség után történeti alapon sajátságos jelensége a kornak, melyben éppen az igazi értelemben vett nemes jellemvonások oly ritkán jelentkeznek az emberek elhatározásaiban és cselekedeteiben. Nincs is talán sehol — Oroszországot kivéve — oly nagy ellentét úr és paraszt között, mint nálunk. Másutt ez az ellentét a szegény és gazdag között van. Nálunk ez is fellelhető, de még azon kivül az úr és paraszt közötti ellentét is.

A renegát, első fokon elurasodott parasztok gyűlölik a paraszt elnevezést és szégyenletesnek tartják. Ez a renegátság természetrajzához tartozik. A parasztság zöme ragaszkodik e névhez, nem tartja szégyenletesnek, nem is akar úrrá átvedleni.

*

Vessünk egy rövid pillantást az egyes országok parasztságára.

Németországban nagy politikai jövőt jósolt a parasztságnak a német nép természetrajzát tárgyaló művében Riehl[1]* Azt mondta, hogy ha a német parasztság erejének öntudatára ébred, ez lesz az új német birodalomnak leghatalmasabb és vezető politikai pártja. De ez az ébredés nem következett be. A kémények rohamosan nőttek s a gyárak felszívták a parasztság nagy részét. A hihetetlen gyorsasággal fejlődő német városok felé tódult a parasztság szegényebb része, ott nagyon rövid idő alatt elvesztette parasztságát és igazi proletárrá vedlett át.

* A jegyzetek az egyes fejezetek végén összesítve találhatók.

A szociáldemokrácia kibocsájtotta csápjait a német falvak felé is, dacára annak, hogy vezére, Bebel, nem látott senkiben sem nagyobb ellenséget a szociáldemokráciára nézve, mint a német kisgazdában. És ez a falu felé orientálása a szociáldemokráciának nem volt eredménytelen; mert a parasztproletárok és törpebirtokosok, — amennyiben nem tartoztak a centrum felekezeti bűvkörébe, — szaporították a szociáldemokrácia szavazatait. Kivételt csak az északnémet tartományok képeztek, ahol a parasztság a konzervatív és nemzeti pártokhoz csatlakozott.

Németországnak bajor területén a legerősebb a parasztság nemcsak gazdaságilag, hanem politikailag is, amennyiben van politikai parasztpártja (Bauernpartei) úri vezetőkkel, kik hűen képviselik a bajor parasztságot és annak érdekeit. Érdekes, hogy Németországnak csak ezen részében bírt a kommunizmus egyidőre uralomra jutni, amelyet azonban a bajor-német nép külső segély nélkül vert le.

A világháború után Németország fejlett iskolaügye és gazdasági iskolái mellett, szükségesnek tartotta a dántipusú parasztfőiskolák német talajra bizonyos módosítással való átültetését. Ez a mozgalom ott nem szalmaláng. Még legújabban is több ilyen tipusú iskolát alapítottak.

Dánia az öntudatos parasztság hazája, ahol a magántársulatok által felállított és ellenőrzött parasztfőiskolák (l. ezekről alább a 7. fejezetben) nagyban emelték a paraszti öntudatot és önérzetet. Később éppen a parasztfőiskolák elterjedése következtében voltak egyszerű paraszt íróik is, kik igaz, eleintén inkább vallási tárgyú könyveket és memoárokat írtak[2] és kortársaikra ezek az erős hivő egyéniségek nagy befolyást gyakoroltak.

A parasztságnak politikai szereplése e század elején Dániában nem volt szerencsés. A parasztok a balpárthoz csatlakoztak s e párt győzelemre jutván, egy 30 holdas kisgazda került a földmívelésügyi minisztérium élére. Ez volt a parasztvilág zenitje. Sokan az intelligensek közül is lelkesedtek a parasztokért. Így látva a parasztok előretörését, előbbi elveinek megtagadásával Alberti igazságügyi miniszter is egyszerre nagy parasztbarát lett. Behozta a botbüntetést, amely után más országokban is sóvárogtak. Tudott a szjelandi tehetős gazdák szájaíze szerint beszélni. Meg akarta szabadítani a parasztokat a bankoktól s nagy földmívesbankot alapított. De ez a nagystilű szélhámos hazárd vállalataival becsapta a parasztságot. Lemondott a miniszterségről s lemondását a király nagy kitüntetéssel elfogadta. Erős jellemre mutat, amikor dicsősége tetőpontján jelentkezett a kopenhágai rendőrségnél, hogy mint csalót tartóztassák le. Ami meg is történt.

Sok gazdát magával rántott az anyagi tönk szélére. A gazdák megrémültek s egyideig vezető politikai szerepre nem vágytak. A parasztirány ellenségei most már a fő bálványától megfosztott parasztságra rontottak, azt állítva, hogy nem igaz az a külföldön elterjedt nézet, mintha a dán parasztság a világ legműveltebb parasztsága lenne, sőt ellenkezőleg ez degenerált parasztság, melynek morálja nem emelkedik felül a lókupec morálján.[3] Ez az állítás nem egyéb, szenvedélyes túlzásnál. A dán parasztságot raffinált politikusok becsapták, mintha ügyes politikusok másokat már nem is csaphatnának be! A dán parasztság óvatosabb lesz, ha még egyszer a politika porondjára lép és jobban megválasztja bálványait. Alberti nemcsak a parasztoknak ártott, hanem az uraknak is, kiknek egyik képviselője, Alberti, a lókupecmorál alatti régiókba szállott alá.

Dacára az Alberti-féle epizódnak, a dán parasztgazdák a szövetkezeti ügy megerősödésével, az állattenyésztésre áttérő belterjes gazdálkodással már közvetlenül a világháború előtt anyagi jólétre és függetlenségre tettek szert. A dán nagybirtok lengyel munkásokat alkalmazott éppen úgy, mint a német nagybirtok. Azonban Dániában már e század elején nagy gondot fordítottak arra, hogy a paraszt földmunkás bizonyos évek multán állami segéllyel, mérsékelt kamatú kölcsönnel törpebirtokhoz és házhoz juthasson. Így jött létre az egyik leghumánusabb törvény Dániában: «A földművelő munkások földszerzését előmozdító törvény».[4] A gazdasági egyletek kitüntetésben részesítik azokat a törpebirtokos férfiakat és nőket, akik hosszú és kitartó munkával földet és házat szereztek.[5]

A múlt század végén és e századnak elején az írók és költők figyelme a törpebirtokos felé fordul. (Husmand). A kis paraszt szenvedéseit, törhetetlen erélyét írja le J. Skjoldborg[6] dán neves költő, aki ebből a néposztályból kiemelkedve, a tanítóságig jutott el. Regényeit a legszegényebb paraszthajlékban is olvassák; mert hőseik éppen a legszegényebb parasztság körében mozognak s azokra az élet nehéz harcában buzdítólag hatnak. Megtörtént az a ritka eset, hogy a törpebirtokos parasztság szeretett költőjének egy kis törpebirtokú tanyát vett, hogy kedvence, távol a mindennapi hivatás nyügétől, minden idejét a parasztregények írására fordíthassa. Ez egyik legszebb jele a dán törpebirtokos parasztság magas kulturájának, mely mindenesetre felül áll a lókupecek morálján. Egy másik költő[7] meg költeményeivel lelkesíti és műveli a dán parasztságot.

Dániában a világháború alatt gazdagodott a parasztság. Mindent jól értékesíthetett. De minél jobban távolodunk el a világháborútól, annál nehezebb a dán parasztság helyzete is. A világháború után esett a dán valuta s éppen amikor mély pontján állott, sokan drága áron

vettek földet. Emelkedvén a valuta, nem bírják a tőkekamattörlesztést.

A gazdag parasztok a konzervatív jobbpárttal tartanak, míg a törpe birtokosok és napszámosok egyik része a balpárthoz csatlakozik, ismét másik része a szociáldemokraták pártját támogatja. A szociáldemokrata párt újabban ott is nagy gondot fordít a törpebirtokos parasztságra. A paraszt proletárok nem képeznek külön politikai pártot. Nagy politikai változásoknál Dániában mindig az dönt, hogy a törpebirtokos parasztok mely párthoz csatlakoznak.

Norvégiában tulajdonképpen sohasem volt jobbágyság. A parasztságnak itt is megvan a maga szerepe. A vallásos ébredést a múlt század elején egy egyszerű kisgazda, Hauge, indította meg. A napoleoni háborúk alatt ő tanította meg honfitársait a tenger sójának a háztartásban is alkalmassá tételére. Ez az egyszerű paraszt, aki elemi iskolán kívül más iskolát nem végzett, vallási kérdésekről több könyvet irt, melyeket az ezen kérdések iránt érdeklődők ma is nagy élvezettel olvashatnak. Tíz évet töltött a krisztiániai börtönben racionalista egyházi és világi hatóság által üldözve. De ez a hosszú szenvedés sem törte meg s haláláig hű maradt elveihez s ma életrajza[8] ott van az urak és parasztok asztalán s úgy tekintik őt, mint a norvég nemzet egyik legnagyobb és legértékesebb alakját, kit a nagy szenvedés és hosszú üldöztetés nem tolt a szekta karjai, sem a forradalmárok rajongói közé.

Svédországban, dacára az újabban fellendült gyáriparnak, — a parasztság, — mely számbelileg nagyon megfogyott, mégis, mint a múltban, úgy a jelenben is számottevő politikai tényező. Emlékezetes még a vidéki svéd parasztság bevonúlása Stockholmba, amikor tüntetett királya és a monarchikus államforma mellett.

A svéd parasztság külön politikai pártot nem alkotott, hanem erősen támogatta a konzervatív jobbpártot. Később az erdőmunkás és törpebirtokos (torpare) parasztok, úgyszintén a bérlők nagy része csatlakozott a szociáldemokratákhoz; de az erdőmunkás parasztok sehogy sem tudtak beilleszkedni a szakszervezetekbe és követelték a munka szabadságát. Így ők ismét elszakadtak a szociáldemokratáktól. Svédországban is a világháború után, a szociáldemokrácia hatalomrajutásakor, e párt vezetői követelték a legradikálisabb földreformot. mely szerint már a 75 hektárnál kezdődnék a föld kisajátítása. Branting szociáldemokrata miniszterelnök — éppen úgy, mint a németországi Bebel is, nem nagy véleménnyel volt ugyan a parasztságról, s egy ízben azt mondta, hogy a parasztság a biztos pusztúlás felé megy s éppen azért legalább *minél könnyebbé kell tenni haldoklását!*

Érdekes, hogy a parasztszövetség egyik vezető embere, Björklund,[9] arra szólítja fel a parasztokat, *hogy ne képezzenek külön paraszt politikai pártot;* mert a parasztság a gyáripar fellendülése és a kivándorlás következtében nagyon megfogyott. A földmívelő munkásokat és törpebirtokosokat leszámítva, a kisbirtokos parasztok az ország összlakosságának csak 22%-át teszik ki. Ezért szerinte a parasztság jobban cselekszik, ha a nagyobb számú középosztályhoz csatlakozik, mely eddig is megértéssel volt a parasztság ügye iránt. Szerinte azok, kik erőnek erejével paraszt politikai pártot óhajtanak szervezni, többnyire csak üres stréberek, kik a régi pártok körében nem bírván eléggé érvényesülni, most egy új jelszót dobnak a közönség közé s az erős paraszt fizikum kihasználásával új, jelentőségesebb s hálásabb politikai szerephez remélnek jutni.[10]

Finnországban még a múlt század első felében egy egyszerű kisgazda, a paraszt Ruotsaleinen (1822) állott a vallásos ébredés élén, mely a művelt köröket is meghódította. Akik ismerték, dicsérik mély vallásos érzületét és rendkivüli akaraterejét. A parasztságra nem gyakorolt hatást az elszigetelten élő, Tolsztoj-követő író, Jaernefelt. A finn parasztság öntudatának emelésére nagy befolyással bírtak még a múlt század második felében dán mintára felállitott paraszt népfőiskolák. A finn parasztság legszegényebb részét képezték az örökös kisbérlők, a „torparek". Ezekre vetette ki a kommunizmus hálóját, gondolva, hogy feltétlenül csatlakozni fognak hozzá. De reményeiben csalódott. A finn állam a kommunizmus leveretése után elsősorban ezen törpe bérlők birtokába juttatta, mérsékelt megváltási áron, a bérletben bírt földeket. A parasztság mint egy ember állott a kommunizmus későbbi leküzdőinek sorába.

Svájcnak erős, öntudatos és politikailag szervezett parasztsága van. Ez országban a parasztságot nem emészti meg a gyárkémény füstje. Ott jelenleg az az érdekes folyamat tapasztalható, hogy az ipari munkásság részben visszatér a faluhoz. Az utak kitünőek és a munkások kerékpáron és automobilon a legtávolabbi faluból is eljutnak a gyárba és a gyárból a faluba. Gyakori, hogy az ipari munkás megtakarított filléreivel kertet, falusi házat vesz, sőt sokan 2—3 holdas rétet és szántóföldet is szereznek. Ezek a munkások nem igen lesznek kommunistákká. A svájci parasztpárt Laurer vezetése alatt a konzervatív irány híve s programjának főpontja a gabonakereskedelem monopóliumának visszaállítása.

Franciaországnak erős eleme a kisbirtokos parasztság, mely sokban megmaradt régi tradicióí mellett. Ez a parasztság, ha cselédet és napszámost is alkalmaz, együtt dolgozik cselédségével. A francia pa-

rasztság földszeretetének tulajdonítják az egyke eredetét is. Zola regényében: A föld-ben rendkívül élesen kiszínezi a francia paraszt földéhességét és önzését. Az elnéptelenedés és a francia napszámosnak a város felé való tódulása folytán nagy nehézséget okozott a francia parasztgazdának a munkáskéz hiánya. A világháború után még nagyobb volt e hiány. A világháború után itt is megszabadult nagy adósságterhétől a francia parasztföld. A parasztság külön politikai szerepet nem visz Franciaországban, a jobbmódu parasztság támogatja a jobboldali politikai pártokat, míg a teljesen törpebirtokos és napszámos elem nagy része a kommunizmus felé húz.

Spanyolországban talán legelhagyatottabb a parasztság. Itt a parasztság teljesen engedelmes tömege az egyháznak, melynek adómentes földjeit hüséggel míveli. Ebben az országban még sok a megmíveletlen földterület. Parasztmozgalom csak a középkor elején volt a lovagok ez országában, mely az érzület-leigázás és a meggyőződés elnyomásának nyomait még sokáig viseli — s ahol a parasztság most is röghöz tapadt engedelmes anyag.

Olaszország parasztsága annyiban szerencsés, hogy ha ott sok is a latifundium, nem béresekkel, hanem bérlőkkel míveltetik. Az olasz parasztság a világháború előtt sok kivándorlót szolgáltatott Amerikának, akik közül azonban a legtöbb visszajött hazájába és tehermentesítette kicsiny földsávját és házát. Külön politikai pártot itt sem alkot a parasztság és rendesen a hatalmon lévő pártot támogatja.

Csehországban a husszita mozgalmak idején egy érdekes paraszt író lép fel Chelcicky Péter[11] (1390—1460) személyében. Ez az egyszerű paraszt kisgazda csak anyanyelvén olvasott és írt. Rendkívül termékeny író volt, aki tollal kezében küzdött vallásos eszméiért és részben a parasztság jobb anyagi és szellemi helyzetéért. A kolduló szerzetek virágkorában nagy merészség volt kimondani, hogy Krisztus azt kívánja, munkánk által tartsuk fel életünket és nem koldulásból. Szerinte a parasztságot a felsőbb köröknek az evangélium szellemében meg kellene becsülniök és nem megvetniök és elnyomniok. Ellensége minden vérontásnak és követeli a halálbüntetés eltörlését. Tolsztoj — a későbbi utánzó — nagy lelkesedéssel szól erről az egyszerü parasztról, akinek szava kiáltó szóként elhangzott ama véres és duva korban. A cseh parasztság jól míveli földjét. Ujabban a parasztság köréből nem támadtak politikai vezérek. Külön politikai pártot nem képez.

A *lengyel* parasztságnak nagy barátja a Nobel-dijat is nyert és nem régen elhalálozott lengyel író, Reymont.[12] A lengyel törpebirtokos paraszt nehéz életét megragadóan ecseteli paraszt-novelláiban.

Emberfeletti küzdelmét, nélkülözéseit hűen írja le, hogy felébressze azok lelkiismeretét és részvétét, akik az élet napsugaras oldalán születtek s kiknek könnyebb a helyzetük. Leírja a nyomornak hatását a lelkiéletre, hogy enyhébben ítélkezzünk azok felett, kiket a sötét nyomor bűn és állatiasság felé sodor. A lengyel nemesség volt a parasztság leggőgösebb megvetője, elnyomója és kizsákmányolója. A 17-ik században ellatinosodott lengyel nemesség megtagadta az egyvérűséget a paraszttal s az akkori korban úgy tekintette a chlop-ot, mint aki Cham utódja. A lengyel szabadságharcok idején csudálkozott ez a nemesség, hogy a nemzeti érzület minimális a lengyel parasztban. Az új lengyel állam jobban megbecsüli parasztjait és a parasztság a politikában is szóhoz jutott, de a féktelen demagógia nagy kárt tesz e jobb sorsra érdemes lengyel parasztságban. A lengyel parasztság fővezére — a többször már miniszterviselt Vitos, aki most is, mint minisztersége alatt is, tüntetőleg parasztingben, nyakkendő nélkül jár a parlamentben és az utcán. Róla is azt állítják, hogy a politika az ezerholdasok közé emelte.[13] Ügyesen lavírozott a konzervatív és radikális felfogás között. Túlságosan a jobbpárt felé hajolva, nem bírta összetartani a parasztságot és újabban pártjának nagy része elhagyta őt és a radikális földosztók felé fordult.

Oroszországban a múlt század második felében, közvetlenül a jobbágyság megszüntetése után, írók és költők talán tulságosan is idealizálták az orosz parasztot, a muzsikot, akit előbb a népies költő Kolycov,[14] olyan kedves költeményekben örökített meg, melyekhez hasonlókat más nép költészetében hiába keresünk. Az újabb orosz írók között a legnagyobb parasztdicsőítő Tolsztoj Leó gróf.[15] Ő az emberideált a dolgozó, szántó-vető parasztban látta. Parasztruhát öltött magára, úgy élt, mint egy egyszerű orosz paraszt. De ez a jelenség nem új. A reformációkorabeli rajongók is ezt az utat választották. Karlstadt, wittembergi egyetemi tanár, szintén parasztruhát öltött magára. Tolsztoj utolsó éveiben majdnem teljesen beleélte magát az orosz muzsik világnézetébe és tisztelői között élve és társalogva, megengedte magának a durva, — a trágársággal határos orosz parasztközmondásokat és tréfákat.[16] De még Tolsztoj életében Csehov leránt elbeszéléseiben és novelláiban minden idealizmust az orosz parasztról. Elbizakodott, önző, szívtelen, kapzsi néposztálynak festi, melyet éppenséggel nem érdemes dicsőíteni. Egy másik író[17] az 1905-ki forradalmi idők parasztját festi le minden hibájával, önzésével. Az orosz paraszt elítélésében minden eddigit fölülmult az orosz parasztokról a kommunizmus idejében írt munkájában Gorki.[18] Szerinte az orosz paraszt kegyetlen, durva és romlott néposztály, melyben nincsen semmi idealizmus. Rémületesnek festi azt a kegyetlenséget, melyet állítólag el-

követtek az orosz parasztok a hatalmukba került katonatiszteken és kommunista agitátorokon. De ezeknek a kegyetlenkedéseknek eredő oka nem a paraszt néplélekben, hanem a háborúban, az azt követő forradalmakban és anarchiában keresendő. Hadifoglyaink sokat beszéltek az egyszerű orosz paraszt jószívűségéről és sokszor áldozatkészségéről és velük szemben minden nacionalizmus felfüggesztéséről. Az újságot nem olvasó és a gimnáziumba be nem kóstolt paraszt nacionalizmusa az egész világon nagyon enyhe. Gorki szerint a legaljasabb materializmus híve az orosz paraszt; mert különben nem volnának ilyen közmondásai: «Az igazságból nem lehet élni!» «Nem baj, ha hazugság is, csak jól éljen az ember!» «Az igaz, mint a bolond, egyformán káros lehet!»

Gorki szerint az orosz paraszt hálátlan. Soha sem népmondáiban, sem népdalaiban nem emlékezik azokra a parasztvezérekre kik a múltban ki akarták őt emelni elnyomott helyzetéből. A munkát nem szereti az orosz paraszt s úgy tekint a szántás munkájára mint isteni átokra. Különös gyönyörűsége a verés, feleségének verése s innen ered az az orosz közmondás: «Verjed az asszonyt, jobb lesz a leves». Az orosz paraszt nem becsüli meg a nőt s innen ered az a durva közmondás: «Az asszony kétszer jó; — először, mikor a házba hozzák és azután, mikor a temetőbe viszik». Gorki reménykedik, hogy a kommunizmus alatt más lesz a paraszt, megtanul észszerűen élni és «tudományosan» földet mívelni. Gorki mindég a végletekben mozog. Ideálja az ipari munkás. Azt hiszi, hogy az atheizmus alapján felépített társadalom áldás lesz az emberiségre, mintha bármiféle teória meg tudná fékezni és le tudná győzni az emberi ösztönökben és indulatokban megnyilatkozó állatot.

Az orosz parasztság politikailag sohasem szervezkedett. Első politikai megmozdulásának tekinthetjük az 1905-iki forradalmat, a vesztett japán háború után. Akkor kezdték hangoztatni a nagy földbirtokok parcellázását. A forradalmat és különösen a nagybirtokok megrohanását katonai büntető expedíciókkal hamarosan leverték. Az orosz belügyminiszter, Sztolyipin[19] nagy hozzáértéssel fogott a földreform keresztülviteléhez, — forradalmi vágyak és demagóg ábrándok nélkül. Ő mondta azt az orosz dumában, hogy lehetetlen a radikális földosztást még az olyan nagy földterületen is, mint Oroszország volt akkor, keresztülvinni. És mit csináljanak a folyton szaporodó népességgel; mert Oroszországban akkor a születési többlet évenként 1,600.000 volt. Első feladatnak tekintette méltányos áron parcellázni az összes állami és koronabirtokokat, aztán megalapította a parasztbankot, amelynek feladata volt összevásárolni az eladó latifundiumokat s méltányos áron eladni a parasztoknak. Egyik beszédében, melyet az orosz dumá-

ban tartott, — rámutatott azokra a virágzó tanyákra, melyek az azelőtt vadászterületet képezett állami latifundiumokon oly rohamosan felépültek.

Az orosz parasztság ez a kiváló barátja 1911-ben még műve befejezése előtt politikai merénylet áldozata lett. Korinszky[20] orosz nemzetgazdász szerint Oroszországban már a világháború előtt túlsok volt a törpe földbirtok. Miljukov, Kerenszky vezetése alatt a forradalmárok nem voltak elég erősek ahhoz, hogy a világháborúban megszédült parasztságot visszatartsák az úri nagybirtok megrohanásától és gazdasági értékek elpusztításától. A forradalom kitörésekor a parasztok sok helyen vad dühhel támadták meg a kastélyokat és a vadállaokat is megszégyenítő kegyetlenséggel irtották ki éppen azokat a földesurakat is, akiket a forradalom előtt emberi gondolkodásuk és jótékonyságukért általánosan tiszteltek. A rettenetes káoszban a kommunisták teremtettek rendet, — de a kommunista elvek felfüggesztésével. A paraszt ragaszkodott az egyéni tulajdonhoz és hallani sem akart a földbirtok nacionalizálásáról. A paraszt törpebirtokosok és kisbirtokosok lettek a polgárháborúban a kommunisták támogatói, mert a polgárháborúban a birtokukba rövid időre visszakerült fehérek rettenetes bosszút álltak. A parasztság tragédiája az, hogy a kommunista rajongók támogatói lettek és ezáltal mérhetetlen szenvedésnek lettek osztályrészesei. 830.000 a terror által kivégzett parasztgazda vérével adózott a kommunista rajongók és népbolondítók «világmentő» elmélete megvalósításának. A nagy parasztok (kulákok) némi kedvezésben részesülnek a kommunizmus későbbi uralma alatt, de ki vannak téve minden pillanatban annak, hogy az ő birtokukat is elkommunizálhatják. Másrészt ebből a gazdag parasztságból képződik az orosz nép új intelligenciája, mely a kommunizmus által kiirtott és kiüldözött intelligencia helyére lép. A nép még ott is, ahol az intelligencia fejlődését megakasztják, vagy lehetetlenné teszik, önmagából teremt intelligenciát.

Bulgáriában és *Szerbiában* a világháború előtt teljes volt a kisszámú intelligens osztály és a parasztság közötti harmónia. Szerbia megalapítója tipikus paraszt volt, aki írni-olvasni nem tudott; de amellett rendkívül ügyes politikus volt. Meghazudtolta azt a nézetet, mintha kiváló politikus csak az lehetne, aki sok nyelvet beszél. Szerbia tulajdonképpen egészében véve parasztország volt, melyben a paraszt kisbirtok különös állami védelemben részesült.

Romániában a parasztság későn szabadult fel. A nagy latifundiumok urai, a bojárok, inkább a külföldön éltek, mint hazájukban és népük körében. Románia parasztsága szellemileg Európa egyik legel-

maradottabb parasztsága volt. 1907-ben Románia véres parasztlázadás szinhelye, melynek leveretése 11.000 paraszt életébe került.

Az ázsiai parasztság helyzete aránylag Kinában a legjobb. Kinában nincs nagybirtok. A paraszt élvezi földjét — többnyire törpebirtok — amíg azt megmunkálni bírja és képes utána az adót fizetni, mely a császárság idejében elég nagy volt. A parasztság, a földmívelő osztály rangban első helyen van, utána következik a kézműves, azután a kereskedő.

Indiában[21] a parasztság száma mintegy 200 millió. Ebből $^1/_6$ önálló, $^4/_6$ kisbérlő, $^1/_6$ birtoktalan földmunkás. Mintegy 100 millió ember állandóan éhezik, vagy legalább soha életében nem ehetik annyit, hogy jóllakjék.

Japán[22] földterületének csak egyharmad része művelhető. 46 százaléka a parasztságnak nem bír tulajdonfölddel és 66 százaléka a parasztságnak bérházakban lakik. Évenként tízezer per folyik a házbéreket megfizetni nem tudó prasztok ellen. Ilyen a parasztok helyzete az annyira dícsért ázsiai „kultúrállamban", az ázsiai „szellemi fölény" országában.

---

[1] Riehl: Die Naturgeschichte des Volkes als Grundlage einer deutschen Sozialpolitik. Stuttgart, 1899. Zehnte Auflage. 4. Band. — [2] Andreas Stubkjaer: Nogle oplevelser. Struer, 1897. 171. — [3] Thomas Graae: Alberti. Köbenhavn, A. Christiansen Forlag, 1908. — [4] L. Szeberényi L. Zs.: A földmívelő munkások földszerzését előmozdító törvény Dániában. Békéscsaba, 1905. 12 l. — [5] A kitüntetett 75 törpebirtokos arcképét és életrajzát közli egy 1908-ban Aarhusban megjelent 196 oldalra terjedő könyv, amelynek címe: Haedrede Husmaend. Billeder og Biografier udgivet af A. Christensen. Aarhus Albert Bogers Forlag, 1908. Mily sok buzdítást foglal magában e mű azok számára, kik az élet nehéz harcának hős vitézei. — [6] K. K. Nicolaisen „Johann Skjoldborg": Enlille biografi og Karakteristik. Köbenhavn, 1918. — Skjoldborg „En Stridsmannd" (A harcos) című 1922-ben 5-ik kiadásban megjelent regényében egy törpebirtokos paraszt heroikus harcát írja le egy kis földbirok megszerzésében, megmívelésében és megtartásában. Ajánlásában azt mondja: „Te harcos, te a kultúrának csendes katonája, kinek nincsen rangja a vitézek között — a te számodra rendezek ünnepélyt, megnyitom házam fogadószobáját, jer, pihend ki magad nálam." Skjoldborg eddigi műveinek összes kiadása megjelent 4 kötetben. — [7] Jeppe Aakjaer „Rugens Sange" (A rozs dala). Köbenhavn, 1923. 213. — [8] A. Chr. Bang „Hans Nielsen Hauge og hans Samtid Kristiánia, 1910. 312 l. — Ugyancsak nagyon elterjedt Hauge életrajza regényes korrajzban: J. B. Bull — Hans Nielsen Hauge, Kristiania 1908. 386 l. — [9] Kan Bondeförbundet gagna jordbruket och jordbrukarna? 1927. — [10] A svéd parasztságról helyes megállapítás a következő: „Míg más államok törvényhozásában a papságon és nemességen kívül a városi polgárság tűnik fel mint harmadik rend, Svédországban már a XV. században hely jut a parasztság képviselőjének is. Ez a tény abban leli magyarázatát, hogy Svédországban a parasztosztály jelentősége és érdeme a nemzeti állam megalapozása körül sokkal nagyobb, mint más országokban. A svéd paraszt munkabírása, energiája, szívóssága nélkül Svédország sohasem emelkedhetett volna a kultúrának és jólétnek arra a magas fokára, melyet elérnie a mostoha viszonyok mellett kétszeresen nehéz volt és mely ma, noha politikai tekintetben megszünt nagyhatalom lenni, Európa államai között mégis előkelő helyet biztosít számára." Bruckner Győző: „A svéd alkotmány" Miskolc, 1928. 321 l. — [11] Jakubec: Dejiny literatury české. Praha. J. Laichter, 1911. I. K. 160 l. — [12] W. St. Reymont: „Polnische Bauern-Novellen". München, 1919. (Magyarul megj. 1929.) — [13] Korostovec: „Polnische Auferstehung." —

[14] Kolycov költeményei németül is megjelentek az „Universalbibliothek"-ben. A jobbágysorsban élő orosz paraszt örömei és szenvedései nagyszerűen vannak lefestve költeményeiben. — [15] Tolsztoj gróf parasztruhája és életmódja inkább csak az arisztokrata sportja, kinek megmaradt latifundiuma és kastélya. Vajjon kibírta volna az életet igazi orosz muzsik-sorsban? De ha nem születik arisztokratának, vajjon foglalkozhatott volna filozófiai problémákkal? A parasztságnak többet használt volna, ha mint orosz gróf igyekezett volna a parasztság anyagi és szellemi helyzetén javítani. Irt ő egy mindennapra szóló elmélkedés-könyvet is 2 kötetben (L. N. Tolstoj: Krug čtenia), melybe felvette az ázsiai vallások mély gondolkozóinak szavait, no meg Schopenhauer gondolatait. De ezt az újfajta racionalizmust az orosz muzsik nem értette meg. — [16] Gorki: Vospominanja o L. N. Tolstom. Berlin, 1921. — [17] J. A. Bunin: Derevnja. Pariz. 1921. 361 l. Olyanokat ír le, amilyeneket eddig alig írtak le s e tekintetben megközelíti Gorki emlékiratait. [18] Gorki: „O russkom krestanstve." Berlin, 1922. — [19] A. Stolypin: O. A. Stolypin. 1927, Paris. 102. l. Minő lelkületű volt ez az államférfiú, mutatja következő vallomása: „Minden reggel, mikor felkelek és imádkozom, úgy tekintek az előttem álló napra, mint életem utolsó napjára, igyekszem teljesíteni minden kötelességemet, nézve az örökkévalóságra. Este, mikor hálószobámba térek, azt szoktam mondani önmagamnak, adj hálát Istennek az ajándékozott napért. Ez az egyetlen következménye az én állandóan halálra való gondolásomnak, melyet én meggyőződésem jutalmául tekintek. Időnként világosan érzem, hogy el kell következnie azon napnak, amikor a gyilkosok terve végre is sikerülni fog." F. i. m., 84 lap. — Stolypinről Marx követői másként írnak. Így Pokrowsky legújabb művében (Geschichte Russlands. Übersetzt von A. Ramon. C. L. Herzfeld Verlag. Leipzig, 1929.) azt írja, hogy Sztolyipint akasztófa-Sztolyipinnek nevezték, mert az ő diktaturája alatt ötezer halálos ítéletet hoztak és 3000 embert végeztek ki. De mi ez ahhoz a számhoz képest, melyet a Lenin-Trotzki-korszak produkált, amikor milliókra megy az elítéltek, kivégzettek és száműzöttek száma! — Sztolyipin rakoncátlan, lázadó lakossággal állott szemben. Pr. szerint is 1907-ben 2557 kisebb zendülés, gyújtogatás, birtokrombolás fordult elő, sőt még 1910-ben is 647 úrikastélyt gyújtottak fel a lázadók. 1906-ban a földbirtokosok 7,596.000 deszjatina földet ajánlottak eladásra, de ennyi földre nem akadt vevő. A Sztolyipin által létesített parasztbank 1906—1910-ig mindössze 6,563.000 deszjatina földet bírt eladni. — [20] 1925-ben Prágában megjelent Korinsky, menekült orosz egyetemi tanár műve, amelynek címe magyar fordításban: Alapirányok a földtulajdon mozgósításában és e mozgósítás nemzetgazdasági tényezői. Prága, 1925. 325 l. — A világháború előtt 154,729.535 deszjatina volt törpebirtokos- és kisparasztkézen, 47,767.782 deszjatina volt közép- és nagyparasztkézen. — [21] K. Schrader u. F. J. Furtwängler: Das werktätige Indien. Berlin, 1928. Idézve „Századunk" 547. lapján. — [22] Allgemeine Ev. Luth. Kirchenzeitung, 1928. 29. sz. 707 l.

2.

A parasztság a világháború alatt. — A háború hatása az erkölcsre. — Forradalom. — Kommunizmus. — A bolsevizmus hatása a parasztságra és a parasztság felfogása a kommunizmusról.

Az 1880-as évek elején feltünést keltett az orosz-török háborúban bravúroskodott Szkobelev tábornok hencegő, harcias beszéde, amelyben azt fejtegette, hogy ő nem fél a németektől, mert míg szerinte a német hadsereg nagy része meleg gyári helyiségben dolgozó munkásokból, elkényeztetett úri fiúkból és filozofáló egyetemi hallgatókból toborozza katonáit, addig az orosz hadsereg nagy részét parasztok képezik, akik nincsenek kényelemhez szokva, hanem egyaránt elviselik a legnagyobb forróságot, hideget és tudnak éhezni, nélkülözni is. A világháború új harcmodorával megmutatta, hogy Szkobelev jóslata nem

volt igaz. A mérges gázok, a repülőgépek és tengeralattjárók ellen hiábavaló minden testi erő és kitartás. A technika új és új találmányai ellen csak ugyanolyan eszközökkel lehet küzdeni.

A parasztok jó harcosok, de ők mondták fel elsőkként az engedelmességet Oroszországban és Bulgáriában is. Beszéltem számos orosz fogoly paraszttal s nem egy örömét fejezte ki afelett, hogy fogoly, — nem gyávaságból; de mert, úgymond, nem kell többé vétkeznie az ötödik parancsolat ellen s felebarátját, ha ellenségnek nevezik is, meggyilkolni. Másik meg, dunántúli magyar fiú, hazatérve a harctérről megsebesülten, sírva beszélte el a kórházban, mily nehéz a katonai hivatás — a legszebb vetést a mezőn könyörtelenül taposták el s ahelyett, hogy betakarították volna Isten nagy áldását, mentek rohamra ölni, gyilkolni és rombolni! Minden paraszt katona leveléből csak egyet olvastam ki, a vágyat az otthon után, a visszatérést a családi tüzhelyhez.

A szavakban hősködő, hencegő paraszt katona már az ujságok által átalakított képmutató. Persze a hosszú háború el is durvította a lelkeket. Egy közkatona dicsekedett, hogy tisztje mily kitűnő csokoládét adott neki, mert ő jól tudott célozni. „Egy izben az ellenséges és a mi lövészárkunk között — ugymond — volt egy kút, ahová egy hórihorgas orosz mindennap eljárt vizet meríteni. A mi tisztünk azt mondta: — Fiúk, ki meri azt a hórihorgas oroszt leteríteni? — Céloztam s abban a percben elterült az orosz, s én egy darab kitünő csokoládét kaptam a hadnagy úrtól, meg is ettem jóizüen!"

A háború tágította a paraszt ismeretkörét, — nagyon sokra megtanította, amit az iskolában nem lehet megtanulni s azt is meg mutatta, mily keveset lehet a hat évig tartó iskolai dresszurából megtartani. Egy nagy magyar mezőváros vasúti állomásán álltam, amikor hazaérkeztek Németországból azok a paraszt lókísérők kik a németek által nálunk vásárolt lovakat útközben gondozták, a kiváncsiak serege vette őket körül, azt kérdezgetve: „Mondják hát, milyenek azok a németek otthon?" Az egyik azzal válaszolt: „Hát tudjátok, azokhoz képest mi olyanok vagyunk, mint a rusznyákok nálunk!"

Az ellentét a gazdag és a szegény paraszt között egyre jobban kiélesedett; mert a hosszú háború végén a földmívelés címén a vagyonos parasztnál könnyebben ment a fölmentés. Egy szegény, teljesen vagyontalan anyóka, midőn általam levelet iratott fiának, sírva panaszolta, hogy két fia már elesett, a harmadik fia, bár harmadszor sebesült meg, újra kénytelen volt a frontra menni. Utoljára a fogait lőtték ki s az „urak" fogakat osináltattak neki és ismét ki kellett mennie a frontra. Az úrgyűlöletet terjesztették az orosz fogságból hazatért foglyok. Az egyik vasútállomáson egy ily hazajött fogoly az őt körülvett csapat

embernek hirdette: „Az urak, ha foglyok is, más elbánásban részesülnek, mint mi közönséges emberek. Ők jó borokat ittak, jól étkeztek, míg mi a fogolytáborban éheztünk. Hiába, az úr az a pokolban is úr!"[1] A nép mégis csendesen viselkedett: mert a rövid elbánás megfélemlítette az embereket. Vidéken egy rendőr képes volt egymaga is rendet teremteni a kisebb csoportosulásban azzal: „Vigyázzatok emberek, mert most az ember életét hamar kioltják!"

Rombolólag hatott a világháború alatt a kényszergazdálkodás az erkölcsi világnézetre, nemcsak nálunk, hanem az egész világon.[13] Önzetlen hazafiasság, legalább az Alföldön, — de azt hiszem, hogy másutt is, — nem igen volt található ezen a téren. Hihetetlen metódusokat találtak ki az élelmiszer eltitkolására, a termények eltagadására, eldugására s a vesztegetésre. Egy ötven év kevés lesz ezt a hazudozást, megtévesztést, hihetetlen ravaszságot kiirtani a lelkekből. A legnagyobb destrukció alapjait itt rakták le. Már a cséplés eredményének megállapításakor a gépészek kitünő útmutatást adtak az úgy is eltitkolásra hajlamos gazdáknak. Előttem áll ez a rövid párbeszéd a géptulajdonos gépész és gazda között. A gazda a cséplés bevégzése után ijedten néz körül, hogy mi lesz most, mert jön a gépész és hozza a sok nyomtatványt, amit természetesen pontosan kellett volna kitölteni s a megijedt gazdának azt mondja: „Ne féljen, gazduram, hisz jól mondta a főszolgabíró úr, mikor a cséplés megkezdése előtt összehívott bennünket — maguk, gépész urak, intelligens emberek — én intelligens ember vagyok s jól töltöm ki az íveket." A parasztgazda bízott az intelligenciában, azt biztosan olyannak gondolva, mely a viszonyokhoz képest helyesen tudja kitölteni az ezerkérdéses íveket, — és minden paraszt ravaszsága és furfangja kapitulált az intelligencia mélységei előtt. Hiába hozták a lapok, hogy a vezető körök milyen szűkösen élnek, az alföldi paraszt nem hitte el. A kényszergazdálkodás idején a parasztok és urak között az ür nagyobb lett nemcsak nálunk, de Németországban és máshol is. Az urak, különösen a nagy városokban, mikor onnan kivonultak a falvakra élelmiszert szerezni, úgy találták, hogy a parasztok szívtelenek, kihasználják a kabátos emberek nyomorát. Mintha látni lehetett volna arcukon azt a meggyőződést: „Ti éhenkórászok, mit használ a ti tudástok, hivatalotok — nélkülünk éhen haltok, mi dolgozunk, mi termeljük azt, ami a legszükségesebb, hogy élhessetek." Persze nem gondoltak arra, hogy rend és okos kormányzás nélkül igazán dolgozni és szerezni sem lehet! Az anyagi jólét és fényűzés hihetetlenül emelkedett a kis- és nagygazdaparasztoknál. Németországban a falusi paplakokból átvándoroltak a zongorák a parasztgazdák lakásaiba; nálunk ekkor kezdenek a kisgazdák úri hintókon járni.

A forradalmi időben félelem és rettegés fogta el a paraszt kis- és

nagygazdákat; mert ők sehogysem tudtak beilleszkedni a szociáldemokrata pártba. Magyarországon a forradalom alatt egyedüli fix pontjuk és legerősebb támaszuk volt a dunántúli kisgazda s már ekkor miniszterségre becsületes politikai múlt után felvergődött: nagyatádi Szabó István.

A középosztály gerinctelensége és részben elvtelensége juttatta nagyrészt lejtőre a forradalmat és nem a parasztság. Jött a szociáldemokrata uralom s ime az urak közül majdnem mindenki szinte tolongott a szociáldemokrata párt felé. A hivatalnokosztály, a tanítóság majdnem utolsó szálig belépett a szakszervezetbe. Sőt, mikor a földreform radikális réme kísértett, nagybirtokosok és grófok is beléptek a szakszervezetbe. A kommunizmus idején egy törvényszéki börtönben, — ahol tuszok voltak elhelyezve, egy 40.000 holdas gróf veresparolis kabátban járt és szakszervezeti könyvecskéjét mutogatta a börtönőröknek! Az ilyen eljárás nálunk nem dehonesztáló, hanem politikai okosságszámba megy.[2] Nem akart mártír lenni senki sem s nem akart meggyőződéséért háttérbe szorulni s ami nálunk a legborzasztóbb: — nem érvényesülni. Tolongtak az új főispáni méltóságok és kormánybiztosságok után. Mikor a haza a legnagyobb veszélyben volt, mindenki honmentőnek képzelte magát, de az önfeláldozás készsége nélkül és csakis a saját emelkedése érdekében.

A harctérről hazatért katonák kisebb mértékben itt-ott inzultálták a papokat, behurcolták őket összejöveteleikbe, megalázták őket. Már a községi jegyzők ellen és különösen a falusi zsidó kereskedők ellen veszedelmesebb volt a roham. Az utóbbiakat nem vallásuk miatt, hanem árusítási módjuk és uzsorájuk miatt rohanták meg. Egy faluban a zsidó kereskedő fegyveresen védekezett és négy támadót leterített. Kiket aztán lopott koporsókban, rabolt koszorúkkal díszítve koporsójukat, mártirokként temetett el a tömeg. Engesztelhetetlen gyűlölettel viseltettek azokkal szemben, akik raktárukban sok árut halmoztak fel a későbbi drágább időkre.[3]

Másutt a harctérről hazatérő katonák az uradalom disznófalkáját kihajtották a mezőre, szétzavarták és hajtóvadászatot rendeztek, úgymond, mint az urak, de nem a nyulakra, hanem a kevésbbé futni tudó süldőkre, kocákra és kanokra. Ismét másutt (Somogyban) fegyveres, marcona, viharedzett katonák toppantak be az úri kastélyba, melynek urai könyörtelenül bántak az orosz foglyokkal. Rárivalltak a ház úrnőjére: «Nagysága vacsorát!!» Megrémülten jó vacsorát készített nekik az úrnő, — gondolva, hogy megszelidíti őket. De megvacsorálva, hangzott ismét a parancs: «Nagysága, a klavérhoz!» És a nagysága bevezette a szalonba őket. A zongora hangjai sem szelidítették meg őket. Amíg a nagysága zongorázott, célba vették a szalonban elhelyezett vázákat,

megpróbálva célzó-ügyességüket. De emberéletben nem tettek kárt. Csak némely kastélyban csatlakozott az uradalmi cselédség a rombolókhoz és fosztogatókhoz. Legnagyobb és a vandalizmussal határos rombolást vittek véghez Tisza-Dobon, az Andrássy-kastélyban. Egy asszonyka — akinél egy drága kép aranyozott keretét meglátták, egészen naivul beszélte el, hogy a csunya elmosódott képet a Tiszába dobta s helyébe «szebb» képet tett a keretbe.*

Mindezen rombolás és pusztításban nem a parasztlélek, hanem a háború lelke (melyet oly remekül idealizált Prohászka püspök munkájában)[4] nyilvánult meg sokszor egészen naivul és közvetlenül. Egy alföldi parasztvárosban nekiestek a harctérről hazatért katonák egy temető ákácos berkének s midőn egy éltesebb gazda reájuk szólt, azt mondva: «Fiúk, nem szégyenlitek magatokat még ezen a helyen is ilyen vak dühhel kivagdosni a lombos ákácfákat?» — A válasz az volt: «Hallgasson, öreg! Mi jobban tudjuk, hogy mit csináljunk! Így csináltuk azt Galiciában is!» — Ez a háború rettenetes utórezgése nálunk rövid ideig tartott s aránylag nem is vitt végbe oly nagy pusztítást.

A köztársasági kormány nehéz helyzetben volt, tulajdonképeni karhatalma nem volt, a polgári őrséget a legtöbb helyen a szakszervezetekből toborzott veres katonák képezték, a csendőrség felbomlott. A nyugtalan parasztтömegeket a kormány a közeli földreform megvalósításának reményével csitította. E tekintetben a legjobb kilátások voltak, amikor az O. M. G. E., Magyarország legkonzervatívabb nagybirtokos egyesülésének képviselője kijelentette a földmívelésügyi miniszter előtt: «A magyar földbirtokosok megértették az új idők szavát, belátják a komoly földreform szükségét s a földreform céljaira önként felajánlják a birtokaikból mindazt, amit nélkülözni tudnak s ami a megélhetésüket nem veszélyezteti.» A róm. kath. püspöki kar felajánlotta a nép földhöz juttatásának a céljaira az összes püspöki földbirtokokat, csak 100 holdat kívánt megtartani minden püspöknek, hogy ne kelljen a konyha szükségleteit a piacon beszerezni! Agrár erőszakosság, az egy Balmazujvárost kivéve, nem fordult elő. A földéhesek küldöttségei nagy számmal jártak a földmívelési miniszter elé, de egyik sem kérte a földet ingyen s annak árát meg akarták fizetni.[5] A földreformot saját földjén nagy ünnepélyességgel 1919 februárjában meg is kezdte Károlyi Mihály gróf. De az egy hónappal később bekövetkezett proletár-diktatúra minden földreformnak véget vetett. A vidéken dolgozó, vagy legalább is működni kezdő mérnökök összeszedték sátorfájukat. A jövő kommün-emberek már előre zavarokat csináltak, hogy a tervezett földreformot elgáncsolják. Még emlékszünk arra, amikor Szabó miniszter tehetetlenül állott szemben a szocializáló kaposvári mozgalommal. A földéhes falvak népe ámultan nézte vágyainak ösz-

szeomlását s hallgatta az új evangéliumot: «Most már nincsen szükség földreformra, nem lesz sem nagy, sem kis birtok, minden az államé, a közé lesz; mert ezentúl mindenki csak a munkája után élhet.»

A bolsevizmus rövid uralkodása alatt is Magyarországon csak rombolt, előkészítette a későbbi reakció útját és a legalsóbb néprétegekben elhintette azt a tévhitet, hogy jót akart a szegénységnek s csak az «urak» szakították meg az új eldorádó felépítésének lehetőségét.

A magyarországi falusi és parasztvárosi nem proletár parasztság első perctől fogva nagy idegenkedéssel fogadta a kommunizmust és hogy az nálunk mélyebb gyökeret nem birt verni, azt parasztságunk vallásosságának és józan világfelfogásának köszönhetjük.[6] A magyarországi bolsevizmus a kezdetben nem mert nyiltan a keresztény vallás ellen fellépni. Bármily nagy volt antikrisztianizmusa, bármily rettegett volt terror-testőrsége, még sem mert oly vehemensen fellépni a vallás ellen, mint Oroszországban. Ott sok püspököt és nyolcezernél több papot[7] végeztek ki nemcsak az uralkodó egyházból, hanem más egyházak papjai is szenvedtek hitükért mártirhalált.[8] Nálunk a bolsevizmus áldozatainak száma 540, — ezek között 9 róm. kath. plébános és s.-lelkész, körülbelül 150 paraszt. A magas klérusból egyetlen egy sem, úgyszintén a grófok és bárók közül sem; de feltünően sok *napszámos, urasági cseléd és a felekezet létszámához képest sok zsidó!*[9] A nép vallásos érzését akarták kímélni, midőn husvét első ünnepén az összes templomokban kihirdették, hogy a tanácskormány nem kívánja senkinek vallásos érzületét sérteni. De a későbbi események Oroszországban megmutatták, hogy a bolsevizmus nemcsak a kereszténységnek, hanem minden vallásnak halálos és engesztelhetetlen ellensége.

---

[1] A hazatért foglyok hoztak haza a cári Oroszországból is nem egy magot az ott uralkodó korrupcióból. Megkérdeztem egyik hívemet, aki Turkesztánból jött haza, hogy milyen sorsa volt az orosz fogságban? Azt mondta: „Nagyon jó dolgom volt, egy nagy katonai raktárban voltam alkalmazva, ahol minden bőségben volt és megfogadtam az orosz kapitány szavát, aki azt mondta nekünk, akik megértettük az orosz nyelvet: Fiúk, jó dolgotok lesz itten s itt is maradhattok, de csak addig, amíg nem látjátok azt, amit láttok!" —[1a] Karl Themel: „Die religiöse Lage auf dem Lande in der Nachkriegszeit." Berlin, 1925. 38 l. — [2] Batthyány Tivadar gróf „Beszámolóm" című művének (Budapest, 1927) II. R. 241. lapján közli annak a huszonöt előkelő arisztokratának névsorát, akik *szakszervezeti tagok* voltak. Igaz, hogy nem meggyőződésből léptek be a szakszervezetbe, hanem menteni akarták azt, ami menthető. Nézetünk szerint mégis helyesebben cselekedtek azok a főurak, akik meggyőződésükhöz hűek maradtak, tekintet nélkül a következményekre, a vörös zászlónak sem színleg, sem tényleg be nem hódoltak! — [5] Egy nagy alföldi faluban az árdrágító nagy raktárkészletét a hazajött katonák vezetése mellett az utca sarába dobták és összetaposták. Egy másik faluban meg a piactérre hurcolták egy halomra a sok dugott árut és a kereskedő nejét, aki rendesen azzal fogadta a vevőket, hogy két kezével is egyszerre legyintve hangsúlyozta: „Nincsen, kérem, nincsen!", az árúhalom tetejére egy fotőjbe ültették s onnan kellett folyton hangoztatnia, a közönség kacajával kísérve: „Nincsen, kérem, nincsen!", Az anyagi veszteségen kívül más baja nem történt. A parasztság bosszúérzetét teljesen kielégítette ez a látványosság! — [4] Prohászka: A háború lelke. „Élet"-kiadás. Budapest,

1915. 206 l. — [5] Öt év után. 1923. — Buza Barna: Az októberi forradalom. — [6] Az egyszerű paraszt kisgazda úgy jellemezte a kommunizmust: „Olyan ez az új uralom, mint mikor a disznók orrába nem húzunk karikát — mindent feltúrnak s végre összedűl az ól is!" Egy másik szerint: „Olyan ez a kommunizmus, mint mikor jól befűtünk a búbos kemencébe, de dugót nem teszünk a kemence szájára." Mikor egyes földbirtokosokat megfosztottak földbirtokuktól, a cselédség „intézővé" tette a földbirtokost. Akadtak józan cselédek, kik védemükbe vették a földesurat. Ehhez erkölcsi bátorság kellett a nagy zűrzavarban. De voltak más jelenetek is. Egy földesurat nagyon gyenge szótöbbséggel megválasztotta a cselédség intézőjének a saját birtokán. Az új intéző könyörgött a bizalmiaknak, hogy naponként legalább 4 liter tejet adjanak neki és családjának. Az egyik lázadó béres közbeszólott: „Hát nem bánom, adjatok neki; de ő úrkorában nem akart nekem és nagy családomnak többet adni naponként egy liternél!" — [7] Die Erstürmung des Himmels. Die Verfolgung der Kirche und Religion in Sovjetrussland. Berlin, 1923. — [8] O. Scharbert: Märtyrer der Leidensweg des baltischen Christen. Hamburg, 1923. A bolsevizmus első éveiben a balti tartományokban 30 ev. lelkész szenvedett mártírhalált. — [9] Dr. Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Budapest, 1922.

3.

Általános helyzetkép a háború és kommunizmus után Magyarországon. — A reakció oly országokban, ahol kommunizmus volt. — Fajvédelmi mozgalmak. — A parasztság állásfoglalása azokkal szemben. — A parasztság jóléte, munkakedve. — A nagy parasztgazda, a kisgazda és a napszámos. — Úr és paraszt.

A háború, forradalom, kommunizmus külső hatása is lehangoló volt, különösen a fővárosban és vidéki városokban. A városokban élelmiszerekben nagy hiány volt. Ha a budapesti nyugati pályaudvaron megállott a vonat, a batyusok százai és százai szálltak ki s a nem batyusok részére szinte lehetetlen volt a mozgás. Lerongyoltság látszott a külsőn. A mult már letűnt s a bizonytalan jövő állott majdnem minden ember előtt. Éveken át győzelmi remény, melyet a lapok mesterségesen tápláltak, belelovagolták az embereket abba, hogy függesszék fel gondolkozásukat és elveszítsék teljesen a valósági érzést. (Wirklichkeitssinn.) Az álmodozás után rettenetes volt a felébredés, látni kellett a rombolást, a pusztulást, mint a szerencsétlen, vesztett háború gyümölcsét.

A nagy katasztrófa után, mint az már szokás, keresték a bűnbakot. A vezető forradalmárok részben elmenekültek, egyes kisebb kaliberű forradalmárok még idejekorán átvedlettek ellenforradalmárokká. Még a kommunizmus alatt titokban a zsidó gyűlölet a középosztálynál nagyon is növekedőben volt. Utána pedig a «fajvédelem» címén, vehemens erővel tört ki. A zsidókat, akik a világháború előtt a sajtóban a magyar nacionalizmust képviselték, «idegen elemnek» kezdték tartani, mely teljesen kiszorítja a nem zsidó intelligenciát az úgynevezett könnyebb életpályákon. A zsidóság 1867 óta teljesen magyarrá lett, de a másvallású magyar intelligenciával szemben előnybe jutott azzal, hogy a zsidóság részben nemzeti vallása alapján a világ pénz-

uraival összefüggésben maradt és majdnem kivétel nélkül a kereskedelemben, sőt, lehet mondani, a tudományban is szinte elengedhetetlen követelményt, *a német világnyelvet birta.* A kommunizmus után közvetlenül szabad volt a harc minden zsidó ellen — szóban és írásban. Atrocitások is előfordultak, — de csak egyes vidékeken és az egyetemen. Később a törvényhozás is meghozta a «numerus clausus»-ról szóló törvényt, melynek célja volt megakasztani a zsidó intelligens elem tódulását az egyetem felé. Sok minden szóba került, amit azelőtt szóba sem lehetett volna hozni. Így szóvá tették azt is, hogy amióta a zsidók Magyarországon földet vásárolhatnak, — sokkal több föld került zsidókézbe, mint amennyi tényleg van az úgynevezett holt kéz birtokában.[1] Ezzel a reakció el akarta kerülni még csak a gondolatát is a szekularizációnak és elfelejtetni teljesen a róm. kath. püspöki karnak azon nemes elhatározását a forradalom kitörésekor, mellyel a világ egyik leggazdagabb főpásztori kara önként felajánlotta latifundiumait a nép javára, a parasztság létének megerősítésére. Prohászka püspök még 1917-ben a felsőházban azon javaslattal lépett fel, hogy 10.000 holdon felüli nagybirtokot a frontharcosok vehessék bérbe.[2]

Minő álláspontot foglalt el a parasztság a mozgalommal szemben? A magyar paraszt nem ellensége a zsidónak, éppen úgy, mint az orosz paraszt sem; mert a kis zsidó együtt érez a paraszttal, a zsidó kereskedő nyájas hozzá. Emlékszem, amint a tiszaeszlári mozgalmak idején egy antiszemita képviselő kerületében utazva, — a fuvarozó akként nyilatkozott a kérdésről: «Nekünk szükségünk van a zsidóra; mert ugyan ki venné meg a csontot és rongyot?» Akkoriban sokkal vehemensebb volt a zsidógyűlölet. Az volt a jelszó, — kiűzni a zsidókat a faluból. Mégis egy faluban, ahol az üldözésről tanakodtak, egy öreg paraszt felszólalt: «Én nem tanácsolom az üldözést, mégis, ha már mind a zsidót kiverjük, — a Jóskát meg a Kóbit hagyjuk meg!», — az volt a két legszegényebb zsidó. Ez a felszólalás lelohasztotta az izgalmat és a nép lecsendesedett.

A mostani fajmozgalom érintetlenül hagyta a parasztságot, — kivéve egy-két exaltáltabb vidéket. A józanabb parasztság elítélte a durvaságokat és megbotránkozott azokon. A paraszt ellensége minden merényletnek. Másrészt meg a zsidót az urak közé sorozza. Egy parasztváros főterén ébredőgyűlés volt nagy felvonulással és tüzes szónoklatokkal a zsidók ellen, kik a szónokok szerint minden bajnak okozói Magyarországon. A gyűlésről hazatérő napszámosok egymás között vitatták a hallott szónoklatokat, amikor egyikük igen jellemzően ekként szólott: «Nem tudom, hogy miért beszélnek most az urak olyan nagy hangon a zsidók ellen, hiszen a zsidók is csak urak, mint ők!» — És talán helyesen találta el a kérdés magvát, hogy a zsidó-

kérdés az ú. n. intelligencia kérdése és gyűlölködéssel, durvasággal és kivételes törvényekkel el nem intézhető. A valamikor sokkal hatalmasabb Oroszország megpróbálta ezt az utat, — de ez az út teljesen csődöt mondott. Vallási fanatizmussal sem lehet célt érni, amint Mexikó példája mutatja, ahol a házi amulettek között foglalt helyet a felakasztott Judás szobra.

A parasztok a nagy földrengés után az elsők voltak, akik igazán a munkához láttak. Az Alföldön sem a világháborúban, sem utána nem hevert a parasztbirtok parlagon. A tanyák uj külsőt nyertek. A kizárólag a tanyán tartózkodó parasztság eddig sohasem tapasztalt jólétre tett szert. A jelzálog-teher eltűnt a nagy- és kis-parasztbirtokról. Még a sok helyen kíméletlen román rekvirálás következményeit is hamar kiheverte. Az adó a proletárdiktatúra utáni években minimális volt. A nagy parasztgazdák meg olyan urak lettek, amilyen uraságról apáik álmodni sem mertek. Kifejezést nyert ez a jómód minden fellépésükben, ruházatukban, építkezésükben. A parasztvárosokban oly házakat emeltek s úgy rendezték be azokat, amint a világháború előtt akárhányszor a kényes uraság sem építkezett és nem rendezkedett be. Hintó tulajdonosa lett igen sok parasztgazda. A parasztvárosokban a módos parasztgazda fiúk nem mentek többé az esküvőre zenekísérettel a templomba, hanem szebbnél-szebb fogatokon — így mutatva meg anyagi jólétüket és fölényüket szemben a lerongyoltakkal és éhezőkkel.

Ezzel a nagy gazdagsággal szemben a napszámos parasztság lerongyolódott, még jobban elszegényedett. Ők, amikor még keresni lehetett volna, ott voltak a fronton. A kommün után, amikor a drágaság emelkedett, a napszámos napról-napra nehezebb helyzetbe került. A világháború előtt sokszor beszélgettek egymás között, hogy kéne a háború, azután majd jobb sorsa lesz a szegény embernek; mert az a legnagyobb baj, hogy sokan vagyunk. A proletár gondolkozásmód keresztezte a nagykapitalista gondolkozásmódot. Mindketten szerezni akartak a háborúban. Aztán jött a sok szenvedés és csalódás. A napszámosok visszakivánták a régi jó időket, amikor nem ezresekkel, tizezresekkel és százezresekkel számítottak, amikor a legjobb munkás vágya az 50 krajcáros *állandó* napszám volt, amelyből családostul meg tudtak élni, sőt valamit félre is tudtak tenni és voltak egyesek, kik az ilyen bér mellett is birtak egy kis viskót és egy pár kenderföldet is venni!

Amikor a pénz nagy változásai miatt a búza számított az egyedüli értéknek, a paraszt kis- és középbirtok jó helyzetben volt; reá nézve tulajdonképpen nem létezett a drágaság. Ekkor kapott lábra fentjelzett hihetetlen nagy fényüzés. Ez a pár évig tartó anyagi jólét rombolólag hatott még a paraszt kisbirtokososztályra is. A nagy föld-

bér következtében megesett, hogy a húsz holddal és kis családdal bíró kisgazda bevonult a tanyáról a parasztvárosba, kiadta földjét a nálánál szegényebb bérlőnek; mert hisz kisholdanként 3—4 métermázsa búzabért fizettek, azonkívül aprójószágot és hízott sertést is adtak. A háborútviselt kisgazda kezdett nem-paraszti módon ruházkodni és élni. Bricsesz-nadrágot kezdett hordani és szerinte urasan élni, idejét átpipálva a körhelyiségben és kávéházban.

A szakadék a napszámos, a béres és a gazda között egyre nagyobb lett; mert megszünt már régen az a patriarchális viszony, melyben egykor még a nagygazda családostul is élt béreseivel és napszámosaival. A világháború után pedig a nagygazda már nemcsak maga sorozta magát az urak közé, de a kisgazda is nagy fölényben képzelte magát a csak házzal, vagy azzal sem bíró földmunkások és napszámosok felett. Ez a szakadás képezi a kommunista agitáció legnagyobb reménységét; mert ők a jövő agitációját kilátástalannak látják e szakadás nélkül, ha t. i. az ipari munkásság nagy osztályharcához nem csatlakozik a proletár és törpebirtokos parasztság.

A teljesen vagyontalan paraszt szíve mélyén ott él az a gondolat, melynek nem egy elkeseredett tanyás kifejezést adott a kommün leveretése után, hogy minden jó lett volna, hogy minden másként lett volna, ha az urak el nem rontották volna a dolgot s ezért ezeken a részeken különös módon kifejezést is adtak mérhetetlen úr-gyűlöletüknek.[3]

---

[1] Kovács Lajos: A zsidóság térfoglalása Magyarországon. Budapest, 1922. Szerinte a régi Magyarországon a legminimálisabb számítás szerint 5 és félmillió kat. holdra lehet tenni azt a földbirtokterületet, amely akár tulajdon, akár bérlet alakjában a zsidók kezén van. — [2] Dr. Schandl Károly: Birtokpolitika és földreform Magyarországon. Budapest, 1927. 16. l. — [3] A kommunizmus utáni időben, a „nagy tisztogatás" korában, megteltek a börtönök vizsgálati foglyokkal. A denunciálás némely vidéken járványszerűen lépett fel. A szegedi csillagbörtönben már féléve ült egy törpebirtokú paraszt. Fogolytársa kérdésére, hogy miért ül, azt felelte, hogy csak pár ártatlan szóért. „A mult télen disznót perzseltünk s egy atyafi azon kérdésére, hogy mint megy a munka, azt válaszoltam: Hála Istennek, jól, de szeretném, hogy már az urakat is így perzselhetném. Ezért az ártatlan kiszólásért kell nekem a börtön levegőjét szívnom tétlenül, pedig jobb szeretnék otthon dolgozni!" — Ezt ő ártatlan kiszólásnak tartotta, milyenek lehettek gondolatai, melyeket ki nem fejezett?

4.

A földreform a külföldön és hazánkban. — Szocialisták és kommunisták álláspontja a földreformmal szemben. — Nagy- és kisbirtok. — Földéhség.

Már a világháború előtt oly országokban, amelyekben túlsúlyban volt a nagybirtok, ahol agrár lázadómozgalmak jelentkeztek és nagyobb mérveket öltött a kivándorlás, emlegetni kezdték a földreformot és a földreform keresztülvitele elkerülhetetlen voltát. Úgy-

szólván Dánia volt az első, amely arra törekedett, hogy földmívelő munkásságát földhöz juttassa. Nem a nagybirtok kényszerparcellázása útján, hanem azzal, hogy földvétel esetén 9/10 rész értékig kölcsönt ad az állam, mely kölcsön törlesztése az 1919. és 1921-iki törvények szerint csak a birtokbavétel után három év múltával kell törleszteni kezdeni és nemcsak a földszerzéshez szükséges 9/10 értéket adja kölcsön, hanem az állatállományhoz, felszereléshez és építkezéshez szükséges $^{9}/_{10}$ értékét is kölcsönképpen adja vagy garantálja.

A háborúban résztvett népeknél már a háború alatt ígérték, hogy akik a haza földjét védték, azok méltóak is arra, hogy a haza földjéből egy darabbal bírjanak. Már a régi rómaiaknál is a hadvezérek és katonák földet kaptak. Sok nagy római latifundium a háborúban lelte eredetét. Azután később a vallásháborúk alatt ajándékképpen hűségért vagy árulásért kaptak sokan nagy latifundiumot. Még a háborúban szinte általános volt a nézet, különösen olyan országokban, ahol a föld eloszlása túlságosan aránytalan volt, lévén túlsok föld egyesek vagy a holtkéz birtokában, hogy a háború után elkerülhetetlen lesz a földreform.

Romániában a háború utolsó éveiben a katonai lázadást csak úgy tudták elkerülni, hogy már a háború végén a latifundiumok országában, a régi román királyságban is, legalább a látszat kedvéért, megkezdték, királyi dekrétum alapján, a parcellázást és földosztást, melyet aztán az új területeken nagy hévvel foganatosítottak; olcsó pénzen kisajátítva, elsősorban a nem román nemzetiségű urak földjét és csak román földigénylőknek adva földet. 1924-ig kapott 750.000 földigénylő földet. Egész Romániában kisajátítottak eddig 5,296.847 hektárt, ebből kiosztottak 1924-ig 2,434.094 hektárt. (Egy hektár 1.738 kat. hold.)[1] Adtak azonban földet olyan városi és falusi egyházaknak is, melyek eddig nem bírtak földterülettel a felekezetre és nemzetiségre való tekintet nélkül. Igaz, ahol pedig az egyház papi földje 30 kat. holdnál több volt, ott meg elvették a többletet. A lengyel földreformnál is érvényesült a nacionalista elv, amennyiben más volt a hatása a lengyel földbirtokmaximumnak, mint a nem lengyel földbirtokmaximumnak; azután, kik a régmúlt időben a lengyel nemzet függetlenségi harcainak leveretésekor elkobzás által jutottak földbirtokhoz, azok földbirtokait — még ha későbbi vétel árán szerezték is — minden kímélet nélkül és minden kárpótlás nélkül elparcellázva kiosztották a parasztok között.

A nacionalista egoizmuson alapuló földreform nem tisztán balkáni eredetű, sőt, sajnos, a magát legműveltebbnek tartó nemzet köréből indult ki. Még a világháború előtt meghozták a porosz államban a lengyel nagybirtokra vonatkozó kisajátítási törvényt. A lengyel

nagybirtokokra vonatkozólag azok eladása esetén elővételi joggal bírt az állam s az ilyen megvett birtokon német telepeket létesített, így gondolva a lengyel zárt tömegek denacionálására az iskola, hivatal és környezet által. Németország volt tehát az első, mely megkezdte a földreformot és pedig tisztán a nacionalista brutalitás alapján.

A világháborúutáni földreformnál majdnem minden országban az volt az általános elv, hogy elsősorban a hadirokkantak, özvegyek, árvák jussanak a földreform által földhöz. A forradalom lezajlása után az osztrák köztársaságban is gondot fordítottak a földreformra. De a legtöbb hevenyében hozott törvény csak ideiglenes. A birtokeladást korlátozta a fekvő birtok forgalmi bizottsága. A szociáldemokrata párt eltért régi programmjától és a kommunista programm felé hajlik. Bauer O.[2] szocialista vezér szerint téves volt az a régi szocialista felfogás, mely a földmívelő nagyüzemet helyezte a kisüzem fölé s azt mondja: „Mi tudjuk azt, hogy a parasztot a kapitalisztikus társadalomban sem szorítja ki a nagyüzem. Abban a percben, amint a szocializmus a hatalmat kezébe kaparintja, a parasztok a szántó és rét szabad birtokában maradnak. A szocializmus a nagyipart, a bányászatot, a nagybirtokot, a nagykereskedelmet, a bankokat szocializálhatja és kénytelen szocializálni; de a milliónyi parasztság földbirtoka, akik szabad birtokosokként ülnek rögükön, azt nem érintheti. A szocializmus küzd az úriosztályok rablótulajdona, de nem a paraszt munkatulajdona ellen." Persze a vezér nem tesz ez alkalommal említést a szocializált nagybirtokokkal és a nacionalizált gyárakkal tett tapasztalatokról. A szocialisták Ausztriában hangsúlyozzák újabban a földbérlők s különösen a kis földbérlők védelmét.[3]

Németországban is a földreformkérdés mindjárt a háború után — már csak az ott is megnyilvánuló földéhség és forradalmi hangulat lecsillapítása végett — felvetődött. 1919 júliusban hozott birodalmi telepítő törvény célúl tűzte ki a kisbirtok üzemének emelését. A földmívelő munkásokat bérletföldhöz kell juttatni elsősorban a kincstári és községi földekből. Minden 25 hektárt meghaladó földbirtok eladása esetén a telepítő bizottságnak elővételi joga van, hogy megvétel után azt a törpebirtokos parasztok között parcellázhassa. Ahol a nagybirtok községhatáronként több mint 10%-a a községi határ szántóföldjének, vagy a nagybirtok gazdaságilag elhanyagolt állapotban van, vagy háborús szerzemény, ott az kényszereladással is parcellázható. Megakadt sok helyen Németországban is a földreform a nagybirtokosok önzése és helyi érvényesülhetése következtében. Az elégedetlen földmívelő munkásság és törpebirtokos parasztság a kommunista párt felé irányult, melynek jelszava ingyen földhöz juttatni a kis parasztot. Ezért a kommunisták úgy tekintik Németországot, mint

olyan országot, melyben a kommunistáknak legjobb kilátásaik vannak a jövőt illetőleg. De e tervezgetésükben valószínűleg tévednek, mert Németország a kommunizmus első kisértését önmaga, szocialista őrmester vezetése alatt, idegen segítség nélkül elintézte.

Dániában a szocialisták kívánják a földreformot oly módon, hogy az állam kényszer útján sajátítsa ki a nagybirtokot, míg a többi polgári pártok csak a szabad eladás mellett történő parcellázást helyeslik és iktatják törvénybe, azt mondva, hogy szabad vétel és eladás útján is szerezhető elég föld. A kommunisták a minden kárpótlásnélküli földosztás mellett foglalnak állást, azt mondva, hogy ha a parasztproletár kénytelen megfizetni a kisajátított föld árát, a gazdasági konjunktúra változásai alkalmával tönkre megy, a bankok rabszolgájává lesz. Így a parasztproletár tulajdonképpen csak urat cserél. A látható és megkérlelhető úr helyébe lép a láthatatlan, a kérlelhetetlen úr: a kölcsöntadó bank. De ez az okoskodás téves, mert a földreform megcsinálható úgy, hogy a törvény védi a gyengébbet, megakadályoz minden földspekulációt. Grundtvig szerint az a helyes állapot, ha nincsen egy államban senkinek sem túlsokja, de túlkevese sem. Az emberi egyéniség érték és ez az érték alig érvényesülhet tulajdon nélkül. Csak az a tulajdon értékes, amelyet az ember az élet harcában verejtékével szerez.

A múlt század második felében európaszerte kialakult az a nézet, hogy mint a gyáripar legyűrte a kisipart, úgy le fogja gyürni a nagy földbirtoküzem a kis földbirtok üzemét, vagyis, hogy a nagybirtok lassan-lassan megemészti a kisüzemet és a kisgazda családjával együtt olyan szerepet fog elfoglalni, mint a gyári munkás a gyárban. Ez a vélemény, ha valóra válik, teljesen elsüllyesztette volna a paraszt egyéniségét. Minden kis tanya elpusztult volna és nem lettek volna csak régi és új földesurak, urasági cselédek és béresek és nagy intézősereg anyagi jólétben, de lelki függésben a föld urától.[4]

Marx is azon a nézeten volt, hogy előnyben részesítendő a nagy földmívelőüzem a kis földmívelőüzemmel szemben. Úgyszintén a szociáldemokrácia nagy teoretikusa, Kautsky is.

Oroszország jelenlegi urai keresztül akarták vinni a legszélsőbb kommunista elvet az agrárkérdésben. De a kollektív földmüvelés — úgy, amint ők azt Marx teóriáitól áthatva, számkivetésük napjaiban, elképzelték — csődöt mondott. Hatalmuk megtartása érdekében kénytelenek voltak a paraszt egyéni birtokjogosultságát elismerni. Trotzki[5] állítása szerint a teljesen földnélküli parasztok száma 35—45%-kal kevesbedett, míg a 7—11 hektárral bíró parasztok száma 100%-kal szaporodott; de legnagyobb volt a 11 hektárnál több földdel bíró parasztok számának emelkedése, mely kitesz 150—200 szá-

zalékot. Trotzki, akit a kommunista pártból kizártak, azt veti szemére a szovjet urainak, hogy túlságosan kedveznek a nagy paraszt gazdáknak, az úgynevezett kulakoknak és ezzel egyre siralmasabb lesz a parasztproletárok helyzete; ennek eredménye, szerinte, az lesz, hogy a kommunista urak elvesztik a földmívelő munkásokat és nem nyerik meg a még mindig legnagyobb számú orosz középparasztságot.

Angliában Stuart Mill (1806—1873) emelte fel először szavát a kis földmívelőüzem érdekében szemben a nagy földüzemmel. Merész lépés volt ez éppen Angliában, a tipikus nagybirtok hazájában. Szerinte a kisüzem többet termel. A társadalmi következmények jobbak lesznek, ha a kisüzem lesz előnyben. Az az állitás, hogy a kisüzem birtokosa nem bír azzal a szakavatottsággal és képességgel, mint a nagyüzem birtokosa és intézői, a múltban jogosult volt, de a jövőben el fog esni a kisparasztok művelődése és felvilágosodása következtében. A munkafelosztás nem játszik oly szerepet a földmívelés terén, mint az iparban.[6]

Lassan-lassan arra a nézetre jöttek, hogy a kis földmivelőüzem, ha helyesen vezetik, nincs hátrányban a nagyüzemmel szemben, az állattenyésztés, különösen a baromfitenyésztés tekintetében pedig határozottan nagy előnyben van. A magtermelés a világháború előtt átlagban ott, ahol a kisbirtokos műveltebb, előnyben volt a nagybirtok felett; a túlnyomólag kisbirtokos Dániában hektáronként 27 métermázsa, Belgiumban 26 métermázsa, míg Magyarországon 13 métermázsa és fejlett gazdasági míveléssel bíró nagybirtokos Kelet-Poroszországban 18 métermázsa.

Kisbirtokok létesítése az irányzat ma az egész világon. A kisbirtok sokkal több embernek ad létfentartási lehetőséget, mint a nagy. Nem lehet célja a magyar államnak, hogy míg egy parasztváros területén és határában az Alföldön 30.000 ember él, addig ugyanoly területén a latifundium urának csak 2000 cselédje és alkalmazottja éljen. Ha akármilyen progresszív adót vetnének is ki a fentemlített latifundium urára, az sohasem fizetne még megközelítőleg sem annyi adót, amennyit a 30.000 lakossal bíró város parasztlakossága fizet ma, eltekintve földadótól, csak a modern s nálunk valószínűleg sokáig fennálló forgalmi adóban. De különben is a nagybirtok, éppen úgy, mint Amerikában a nagy farmok, ma-holnap nem fog kapni béreseket, csak valósítsák meg a gr. Klebelsberg-féle kultúrprogrammot és állítsanak igazi népiskolát, azután pedig polgári iskolát is minden majorban és minden major közelében.[7]

A második nagy ellenérv, melyet úton-útfélen hangoztatnak, az, hogy a főváros nagy embertömege éhen halna, ha a kisüzem termelésére lenne utalva. Magyarországon a kisüzem uralma még a messze

jövő ködképe. Amikor még a földreform után is óriási nagybirtokok maradnak és ahol sem a régi külföldi honosok földbirtoka ellen sem mertek fellépni és sem a hitbizományhoz, mely talán már csak nálunk létezik, nem mertek hozzányúlni, ott szélsőséges földbirtokreformtól nem kell tartani. A fővárosok éhezése a kisbirtok túlsúlya következtében a mese világába való rémkép. Belgium nagy fővárosát és kisebb városait képes a kis földüzem táplálni, mert Belgiumban még középbirtok sincs és a földbirtok maximuma 22 hektár.

Ha valahol, úgy *Magyarországon* indokolt volt a szélesebb alapokra fektetett földreform már a világháború előtt. Beksics Gusztáv már régen ajánlotta az óriási birtokok urainak, hogy az Alföldön adják el, parcellázzák nagybirtokaikat s helyezzék azok értékét a felvidéki és erdélyi erdőségekbe és havasokba s így kettős nemzeti célt érnek el. Az Alföldön földhöz jut a magyar parasztság. A Felvidéken és Erdélyben függő viszonyba kerül a nem magyar nemzetiségi parasztság. De ezt a nacionalista önzésen felépült tervet uraink nem fogadták el. A világháború előtt nagy volt a földmívelő munkások és törpebirtokosok kivándorlása Amerika felé. A világháború után a nagybirtok által leadott váltságföldek az állam kezébe jutottak. Ezeknek a váltságföldeknek elvétele nem volt igazságtalan, mert hiszen a világháború alatt a nagybirtok olcsó hadifogoly-munkaerővel dolgozott. Ezeket a földeket kellett volna elsősorban a parasztság kezére juttatni. Magyarországon elkerülhetetlen volt a földreform már csak azért is, mert a 60-as években létesített határnélküli, úgynevezett urasági munkásfalvak nagyon elnépesedtek s így vannak olyan falvaink is, melyeknek lakossága 4000 lélekből áll és lakosainak összes földbirtoka nem tesz ki többet négyszáz holdnál! Voltak azután kisebb, 500—1000 lakossal bíró falvak oly határral, ahol átlag 2—3 hold esik egy-egy „gazdára". A falut a nagybirtok övezi, melynek úgyszólván jobbágyai voltak a falucska lakói; mert hiszen, ha az uraság nem adott munkát, a gazda tönkrement. Ezek azután minden tekintetben alattvalói az uraságnak. Próbálják csak képviselőválasztás idején alá nem írni az ajánlóívet, bizonyára a legnagyobb nyomornak tennék ki magukat! Érdekes volt nézni a nagybirtok harcát a földreformmal szemben. Még érdekesebb volna megtudni, hogy hány milliárd jutott e harcban a „jogvédők" kezébe és nem lett volna-e jobb e milliárdokat inkább egy nagylelkű földreform elősegítésére fordítani? A mi földreformunk csak kezdet. A forradalmakutáni reakció korában nem is lehetett azt kielégítő módon sem megcsinálni s még kevésbé végrehajtani.

Nálunk a parasztproletár, ha már megteltek a béreslakok, nem menekülhetett oly tömegesen a gyárak felé, mint Németországban.

Reánézve csak két lehetőség volt: vagy kivándorolni Amerikába a kőszénbányákba, vagy élni itthon a gazdag földön, folyton az éhség határán bolyongva. E század elején egy nagyobb kivándorló sváb parasztcsoporttal találkoztam a vasuton, kik Glogovác aradmegyei községből igyekeztek Amerikába. Mikor azt mondtam nekik, hogy Glogovácon nagyon jó földek vannak, válaszuk az volt: „Igen, a gazdagoknak jó ott a föld." Minő kár volt csak egyért is ez értékes elemből, aki kivándorolt.[8] Csak nálunk, Magyarországon vannak olyan béresek, kik a nagy- és középbirtokon 30—40 évi szolgálat után is béresek maradnak, mert bármily hű és megfeszítő munka után is a legalacsonyabb sorsból csak nagyritkán vergődhetnek ki s csak némely humánusabb uradalomban adtak nekik nyugdíjat olyképpen, hogy a könnyebb, például csőszi állásba helyezték át őket. Másutt a béres csak fiatalabb éveiben szolgál, megvan a lehetőség, hogy később önállóan gazdálkodhatik törpebirtokán. Milyen nagy a földéhség nálunk, azt csak az érzi, aki a nép között él és mozog.

Akik a földéhséget nem ismerik, azoknak jó volna elfáradni oda, ahol egy 400 holdas alföldi földbirtokot 50 kisholdas parcellákban, 2—3 évre, árlejtés útján kiadnak a parasztoknak. 50—60 bérelni óhajtó szorong egy kis teremben. Csak nyolc lesz oly szerencsés, hogy kis holdanként (1100 öles hold) 2 métermázsa 50 kgr. búzáért kaphat egy parcellát. De mindenki szeretne kapni, vannak fiai, kik még a nagy háborúból megmaradtak s kik szeretnének dolgozni. Egymásra verik a bérletet és a többi fenyegetőleg jegyzi meg: „Hogy ígérhetsz annyit, nem bírsz megélni, elveszted, amid van!" Minő vágy és minő levertség volt látható a sápadt arcokon, minő vakmerő ugrás a sötétbe, csakhogy föld nélkül ne maradjanak. Életem legszomorúbb képe az, mikor magam előtt láttam az egymásra licitáló parasztokat, azok rettenetes élet-halálharcát!

Más helyen meg alkalmam volt jelen lenni egy földigénylőkkel lefolytatott tárgyaláson. Erről sok leírást tudnának adni a tárgyalásokat lefolytatott bíró urak. A háttérben ott láttam a százholdas, bőrkabátos parasztgazdát, aki biztatta a földigénylőket, hogy csak fogadják el a nehéz feltétel mellett nyújtott 1—2 holdat. Ez a biztatás onnan ered, amint később hallottam, mert az illető kiváló tanyaromboló, aki azt gondolta, hogy ezek a szegény emberek úgy sem fogják bírni megtartani a földet s ő majd tőlük összevásárolja a holdakat.

A földreform házhelyekről szóló része elodázhatatlan volt és a házhelyeket kapott szegénység nagyszerű bizonyságot tett a benne lakozó akaraterőről és erkölcsi erőről. Minő önmegtagadással, minden külső segítség nélkül építették fel szerény házikójukat ezek a legnagyobb

kitüntetésre érdemes hősei az élet nehéz harcának. Maga a földreform megoldása még a jövő kritikájának tárgya lesz. 1921-ben a kisbirtok 7.51 millió kat. holdat tett ki, a közép- és nagybirtok 8.64 millió kat. holdat, 1925-ben már 8.64 kat. hold volt a kisbirtok 8.04 millió kat. hold közép- és nagybirtokkal szemben. Nálunk már ez is nagy haladás a múlttal szemben. 400.000 földnélküli napszámos és más földmívelő munkás jutott törpebirtokhoz. Legnagyobb nehézség lesz majd a föld árának kifizetésénél, amikor sokan a haszonbért sem bírják fizetni. Nagy nehézséget okoz az is, hogy sok helyen a csak házzal bíró földigénylő falujától messze kapott 3 kat. holdat s a távolság még drágábbá teszi földje megmívelését.

Lássuk csak például Békésmegyében mibe kerül 1 kat. holdja az új földbirtokosnak:

Bíróilag megállapított bérösszeg évenként	175	kgr. búza
vetőmag	105	„ „
szántás, boronálás	90	„ „
aratás	80	„ „
cséplés	50	„ „
trágya	40	„ „
állami, községi adó	40	„ „
egyéb kiadás	40	„ „
Összesen	620	kgr. búza

Nagyon jó termés esetén még bírja ezt a terhet, ha az új „földbirtokos" földhozadékához hozzá nem nyúl s csak azért dolgozik családjával egyetemben, hogy amihez hozzájutott, azt megtartsa. Gróf Majláth Józsefnek,[9] a parasztság lelkes és önzetlen barátjának igaza van, hogy az igazi földreform célja az, hogy a földhöz jutott paraszt a földet meg is tarthassa. Igaza van abban is, hogy Magyarország csak akkor remélhet nyugodt fejlődést, ha erős és sokasodó kisgazdaosztálya lesz. A jövő földreformja ez utóbbi célt fogja szolgálni és bármennyire sokat is tesz dr. Schandl[10] szerint a kisgazdaosztály emelésére, gazdasági képzésére a jelenlegi kormányzat — még nagyon fontos agrárkérdéseket kell megoldani —, mint például a hitbizomány kérdését, a külföldi honosok földbirtokkérdését és ehhez hasonló kérdéseket, melyek nélkül a mostani földreform csonka mű marad.

---

[1] Adrian Wlad.: Rumänien. Beiträge zur Agrarfrage. Hamburg, 1924. című műben 373—398. l. — [2] Otto Bauer: „Sozialdemokratische Agrarpolitik." Wien, 1926. 176—177. l. — [3] Adolf Schärf: Pachtrecht und Pächterschutz in Österreich. Wien, 1925. — [4] Zelenski Róbert gróf „Emlékeim" (Budapest, 1928. A szerző kiadása. 931 l.) című munkájában — mint a földreform nyílt, következetes s éppen azért tiszteletreméltó ellenfele — egyre hangoztatja, hogy a jólkezelt nagybirtok

gazdatisztje bír oly jövedelemmel, mint egy középbirtok tulajdonosa és egy béres bír oly biztos jövedelemmel, mint egy 4—5 holdas törpebirtokos. Ez igaz. Csakhogy minden ember törekszik a függetlenségre és önállóságra. Egy 100—300 holdas, művelt földbirtokos helyzete mégis jobb, mint a legfényesebb gazdatiszti állás; mert a maga ura. Egy 4—5 holdas törpebirtokos minden nyomorúsága dacára is jobb helyzetben van, mint a béres, sőt talán a parádéskocsis is. E tekintetben jellemző, amit egy 20 évig béreskedő s azután a földreform útján 4 holdas kis birtokhoz jutó földmívesről hallottam. Az illető így nyilatkozott társai előtt: „Tudjátok meg, atyafiak, hogy én eddig nem tudtam, hogy mi az idő, mi a munka. A 20 évi béreskedést átaludtam, csak szemre dolgozva — de most még korábban kelek, reggeltől estig dolgozom és boldog vagyok." E téren is igaz a Megváltó azon szava: „Nemcsak kenyérrel él az ember." — A gróf úr nem tudja azt, hogy mi a függő helyzet, nem tudja, mi a bér és szabad munka; mert bár ő egy hosszú életen át dolgozott a köz javára, az ő munkája passzionátus munka volt, míg a béresé kényszermunka — a kettő között óriási a különbség! — [5] Trotzki: „Die wirkliche Lage in Russland. Autor. Übersetzung. Avalun Verlag. Hellerau bei Dresden, 1928. 286 l. — [6] Fred. Vedső: Jordspörgsmalet — historick — ökonomisk — politisk Udgivet af arbejdernes oplysningsforbund. Kőbenhavn, 1925., a 112. lapon. — [7] Igaza van Takács Józsefnek, amikor a földmunkásmozgalom története (Budapest, 1926) című könyvében azt mondja: „Legfőbb tanulság pedig az, hogy hiába hull még százszor a munkásság (érti a földmívelőmunkást) ölébe a szabadság és sorsa javításának bármilyen lehetősége, amíg a jelen kultúrfokon áll, addig az eredményeket megtartani nem tudja; míg ha felismeri osztályhelyzetét s tisztán áll előtte a cél, amelynek eléréséért szervezkedik, ha legyűri a tudatlanság szörnyetegét s okul a múltak tapasztalatain: a szabadságot s a kultúremberekhez méltó társadalmi és gazdasági helyzetet minden összeomlás és erőszakos forradalom nélkül megszerezheti magának." Ez teljesen helyes megállapítás, mely ellenkezik a szociáldemokrata forradalom-imádással és földiparadicsom ígéretével. — [8] A proletárparaszt fájdalma kifejezést nyer abban az alföldi népdalban, melyet az ő halotti énekének is nevezhetnénk:

Négy szál deszka rideg házam,
Zörgő forgács nyugvó ágyam,
Ez az egész keresményem,
Ezzel most már be kell érnem.

Így fizet az álnok világ,
Sokat ígér, keveset ád,
Igen hitvány ez a kis bér,
Amit nékem oly szűken mér.

[9] Gróf Majláth József: Reflexiók a földbirtokreformról. Pesti Hirlap, 1927 április 17. — [10] Dr. Schandl K.: Birtokpolitika és földreform Magyarországon. Budapest, 1927.

5.

Parasztok politikai szerepe külföldön és nálunk. — Kisgazdapárt. — Nagyatádi Szabó István. — Választójog.

A világháború után a parasztság különösen két országban képezett erős és nagy politikai pártot: Bulgáriában és Magyarországon; részben *Jugoszláviában* is, ahol a Radics vezetése alatt álló parasztpárt nagy politikai tényező; de ez a párt nem elveken alapult, hanem főleg személyes kultuszra van felépítve. Radics [1] elsőrangú parasztvezér, vakmerő; már pedig a horvát parasztnak is legjobban imponál a vakmerőség. Kitünően érti a publikumának szája-íze szerinti beszédet. Egy dalmát partvidéki városban fennen hangoztatta, hogy csak a parasztságnak van jövője és hogy a jugoszláv király sem szégyenli paraszt származását és maga is büszkén vallja magát parasztnak. Radics tekintélyéből akkor vesztett, amikor, habár rövid időre is, a miniszteri székbe

ült. De az ilyen vezérek tekintélyüket sohasem veszthetik el; mert ügyesen tudnak gondoskodni az őket imádó tömeg felvillanyozásáról, hogy a személyes kultusz lángja új tápot nyerjen. Milyen mély gyökeret vert az ő egyénisége a horvát parasztság lelkében, azt megmutatta tragikus halála után is oly hűen ragaszkodó népe.

Bulgáriában a parasztpárt Sztambulinszkij vezetése alatt minden hatalmat kezébe ragadott s már-már az a veszély fenyegette Bulgáriát, hogy a parasztság olyan kiváltságos és tekintetnélküli zsarnok uralomra tesz szert, mint Oroszországban a proletárdiktatúra. A világháborúelőtti jó viszony a parasztság és urak között hirtelen elpárolgott. A parasztok a háborút nem akarták; mert a bolgár parasztság nagy része oroszbarát volt; másrészt meg sokan kuporgatták pénzüket — s azután meg elásták a bankót; mert nem bíztak a bankokban. Ennek az elrejett pénznek nagy részét az egerek ették meg! Sztambulinszkij félig kommunista alapon szervezte a bolgár parasztságot. El kellett esnie; mert szembehelyezkedett a falu a várossal és ez utóbbi szervezettebb és erősebb volt a falunál, Sztambulinszkij nem volt elég ravasz, hogy a diktatúrát az intelligensek segélyével a nacionalizmusnak túlzó hangoztatásával alkalmas időben megerősítse. A parasztság lecsúszott, de a teljes kiegyenlítődés véres harcok és rettenetes merényletek után még ma sincsen meg.

Magyarországon a kommunizmus leveretése után és még a román megszállás alatt emlegették, hogy ezután az egyedüli életképes párt lesz a kisgazdapárt, melynek magja volt még a világháború előtti időben nagyatádi Szabó István dunántúli paraszt kisgazda által alapított és vezetett kisgazdapárt.[2] Nagyatádi Szabó István egyik legértékesebb alakja, lehet mondani géniusza a magyar parasztságnak. Született 1863-ban Erdőcsokonyán, kis földbirtokkal biró paraszt szülőktől. A falusi hat elemit elvégezve, otthon, a szülei házban, apja kicsiny telkén élt. Katona volt Budapesten s előbb mint parasztlegény otthon dolgozott, majd később mint részes, feles, arató és famunkás. Együtt érzett a dolgozó parasztsággal, teljesen átérezte annak sorsát. Tanult, de nem volt okoskodó és nem volt demagóg; mert nem akart a parasztság vállán emelkedve, azon uralkodni, hanem a parasztság értékét felismerve, azt emelni. Ritka józan ember, aki nem óhajtotta a paraszosztály uralmát, távol állott az elfogúlt osztálygyűlölettől és forradalom-imádástól; — de emelni akarta a parasztöntudatot és egyenlővé tenni azt az ország többi néposztályaival.[3] 1908-ban lett először országgyűlési képviselővé függetlenségi kisgazdapárti programmal. 1910-ben ismét képviselőnek választották kisgazdapárti programmal. Így ő a tulajdonképpeni kisgazdapárt megalapítója. De a régi parlamentben csak néhány párthíve volt. Az összeomláskor föld-

művelésügyi miniszter lett a Hadik-, majd később a Károlyi-kormányban. A kommünt megelőző kormányban lemondott. A kommün bukása után majdnem áldozata lett az ellenforradalmárok róla táplált balhitének. Az első nemzetgyűlésen nagy politikai párttá lett a kisgazdapárt, amit annak köszönhetett, hogy a Friedrich-féle titkos választójog mellett a szociáldemokrata párt passzíve viselkedett. De Szabó pártja nehéz időben kerekedett felül. A kaoszból romok után kellett építeni egy társadalomban, melyben a legegészségesebb elem volt ugyan a parasztság, de melyben hiányoztak az olyan géniuszok, aminő Szabó volt — s társai csupa epigonok, vagy urak, akik, amint az már nálunk szokás, minden igazi megértés nélkül; mert ez a csatlakozás emelkedés szempontjából egyénileg előnyös, készséggel elfogadták a kisgazda-programot. Nem szólok azokról, kik magasabb politikai érdekből vedlettek át, — grófokból és arisztokratákból «kisgazdákká» s tehették ezt; mert a kisgazdák nem tették előfeltételül sem a paraszt-származást, sem a csizmaviselést.

Nehéz időben került némi befolyásra a kisgazdapárt nagyatádi Szabó István vezetése alatt. A reakció korában, bár ezt a reakciót nem a kisgazdapárt idézte elő, mégis a közvéleménynek nyomása alatt kénytelen volt úszni az árral, ha nem akarta elveszteni azt a kis hatalmat is, amelyhez nagynehezen jutott hozzá.

Nagyatádi Szabó István tragédiája ott kezdődik, amikor az egyszerű kisgazdavezér beült a miniszteri bársonyszékbe. Nem vitatjuk, hogy sok nyelvismeret és politikai képzés nélkül is lehet-e valaki kiváló politikus.[4] Csakhogy nálunk ez a múltban szinte lehetetlen volt. Szabó új korszakot nyitott azzal, hogy a „zsellér"-ből kegyelmes úr lett. Kezdte a legalacsonyabb parasztsorsban. Nem ő vágyakozott az urak közé, de a parasztok küldték őt az urak közé, hogy képviselje a parasztok érdekeit. Eleintén csak kevesen kerültek a parlamentbe, ahol azelőtt kiválóan gyakorlott politikusok ültek. Ezekkel szemben a parasztképviselők tudatlanok és gyakorlatlanok voltak, pedig ők a maguk paraszti mivoltukban a gyakorlati életben, az ő szakjukban többet tudhattak, mint az összes urak, kik nem laktak az istállóban és nem kapáltak egy sorban a szegény és nehéz életharcot folytató munkások között, kik nem ismerik a proletár nehéz életmódját. Szabó ismerte s nem is azért küzdött, hogy szegénysorsú társainak segélyével emelkedjék, hanem hogy azokat nehéz sorsukból felemelje. Mikor azután Budapestre ért és nagy urakkal letegeződött, az a veszély fenyegette, hogy vagy ő is teljesen elurasodik, vagy pedig más, ügyesebb politikusok eszközévé lesz. Az első kísértést becsületes lelke legyőzte. Életmódjában, beszédmódjában megmaradt az egyszerű paraszt kisgazda. Nem kereste a csiszolt szólásmódot, az úri életmódot.

Pedig lett volna módjában s helyében sokan mint elurasodott parasztok végezték volna be pályafutásukat, nemcsak a csizmát vetve le, hanem sok minden mást is. Szabó nem tartozott a megvehető és eladható értékek közé. Életében — amint az már nálunk gyakori szokás — megrágalmazták őt is, mint majdnem minden a közéletben szereplő embert. A vasuton utazva, nem egyszer hallottam, hogy Szabó dúsgazdag ember, hogy ezerholdas gazda lett; de távolról is szemlélve az eseményeket, ezt sohasem hittem. Szabó miniszterssége alatt és után is szegény paraszt maradt s szívében mindig ott volt a kis falu, az ő egyszerű munkásnépével és világával.

A másik kísértést legyőzni már nehezebb volt, hogy t. i. nálánál ügyesebb politikusok puszta eszközévé ne legyen. A maga személyét illetőleg meg tudta őrizni önállóságát. De bizonyára ő is tapasztalta a politika[5] veszélyeit és meredélyeit. Szerencsés lett volna, ha sohasem jut a miniszteri székbe és pártja megmarad igazán kisgazdapártnak, a parasztság érdekeit képviselő pártnak s különösen, ha nem kerül uralomra éppen a legnehezebb és a legveszedelmesebb időben, mikor sokaknak éppen az volt a céljuk: „végleg háttérbe szorítani a csizmát." Az ő érdeme, hogy bármily tökéletlen formában, mégis létrejött a földreformról szóló törvény. A mai viszonyokat tekintve, az is nagy vívmány, ha néhányezer földmívelőmunkás, rokkant és özvegy is 1—2 hold földbirtokhoz tudott jutni. Nagy hibája a törvénynek, a túlhosszú eljárás. Nagyobb, hogy éppen a föld legdrágább forgalmi értékében kezdődött a kisajátítás, hogy az a forgalmi érték nagyot esett. Még nagyobb hibája, hogy házhely érdekében nemcsak a latifundium, de a legkisebb törpebirtok is kisajátítható lett. Igazi áldást a földbirtokreformnak csak a házhelyekre vonatkozó része hozott és ez mutatja, hogy mily régen volt már nálunk szükség reá. Látjuk, hogy a parasztvárosok és falvak végén szinte gombamódra nőnek ki a földből a házacskák. Azok, kik kényelmes vasuti kocsiból tovarobogva látják ez új házsorokat, nem is képzelik, mi mindent mutatnak ezen szerény parasztviskók. Sokan maguk, családjuk tagjaival éhezve, nélkülözve és dolgozva építették fel e viskókat abban az időben, amikor a „hitel" legszerényebb mértéke is hozzáférhetetlen volt reájuk nézve. Megvették a drága cserepet, fát, deszkát, vasat, üveget apródonként, csakhogy fészket nyerjen a család, fészket, amelyben meghúzódhatnak esténként a vihar, eső és hideg elől, míg kora reggel az egész család munkára széled el, hogy egy hiányzó részt pótolhasson. Ezek az elpusztult haza újraépítői, nem szavalatokkal, nem üres ábrándokkal, de életük leghősiesebb küzdelmével a létért. Ezek a szegény napszámosok igazán a semmiből teremtik elő viskóikat, ezek építik fel a viskóban is a dicsőítésre legméltóbb palotákat.

Sok helyen éppen az új házhelykiosztás nagyon súlyosan érinti az alföldi parasztvárosok legszegényebb népét. A parasztvárosok külvárosaiban. a régi szőlők helyén, melyek kipusztultak, építettek egy fél- és háromnegyedholdas telken házat. Kis udvart és kertet hagyva, a fennmaradó 300—400 négyszögöles régi szőllő helyén kis szántóföld maradt, melyet felváltva búzával és kukoricával vetettek be. Ezeket a házmelletti szántóföldeket sajátították ki házteleknek. A kisajátítást szenvedő kárpótlásul kapott lakóhelyétől 1—2 órányira fekvő kétszer annyi földet, de ez nem kárpótolja a háza mellett lévő szántóföldért, melyet ő a távolban, ahol nincsen hajléka, sokkal nehezebben művelhet meg. Ezek a külvárosi kisajátítást szenvedő lakosok hozták meg a legnagyobb áldozatot a földreformnál s ezek a földreform legsúlyosabb sebesültjei. Bizonyára sohasem hitték volna, hogy a földreform éppen őket, a szegény törpebirtokosokat fogja sújtani a legkérlelhetetlenebbül! El is megy egyszer s mindenkorra a kedvük, hogy még egyszer földreform után epedjenek.

A földreform végrehajtása nagyon sok megfigyelésre méltó jelenséget hozott felszínre, amennyiben ennek végrehajtása közben, amint egyrészt sok önzetlen és nemes áldozatkészségnek lehettünk szemlélői, úgy másrészt megnyilvánult a legnagyobb szükkeblűség is. Tudvalevőleg a házhelyekre való föld kisajátítása volt a legsürgősebb. Voltak egyes földesurak, akik nagy földbirtokukból önként és kárpótlás nélkül ajánlottak és adtak házhelyeket a szegénységnek. De voltak ismét mások, kik még a falu lelkészét is megkérlelték, hogy vegyék rá híveiket, hogy ne igényeljenek házhelyeket az uraság földjéből, megmozgattak minden követ, hogy határkövük aránylag egy kis darabbal se tolódjék el. Nehéz is volt a földreformra csak gondolni is olyanoknak, kik a világháború előtt hallva a repülőgépről, annak a nézetüknek adtak kifejezést, hogy aligha fogják megengedni, hogy a repülőgép az ő földjük felett elrepüljön, gondolva, hogy nemcsak a föld, hanem az affelett lebegő végtelen űr is örökké az övék, a tulajdon szentségénél fogva.

Szabó István földreformtervét, nagy áldozatok árán, sok nehéz taktikázással valósította meg. Pártjának ez volt a legnagyobb teljesítménye, mely a jövő útját végleg elzárta azzal, hogy nem siettette még az első nemzetgyűlésen a választójog kodifikálását és lemondott a parasztság titkos választójogáról, elismerve az éppen általa képviselt parasztságra nézve a kisebb értelmet és érettséget szemben az ipari munkással. Az ipari munkás a titkos választójog alapján legalább ott, ahol a legtöbb ipari munkás él, a fővárosban és nagyobb városokban, a választójog gyakorlásában független a gyárossal szemben, míg a béres, feles, harmados, kisbérlő, törpebirtokos a választójog gyakor-

lása közben alárendeltje munkaadójának és a föld urának. Ezen számostagú néposztálynak lefokozása nem okoz lelkiismereti kérdést akkor, amikor a lelkekben világszerte a diktatúrák imádása helyezkedett el. Szabó politikai terveiben csalódva, megrágalmazva eltűnt az élők sorából. Pártja már akkor szünt meg, amikor a kereszténykeresztyén kisgazdapártból kisgazda polgári párt lett, amikor abban ezerholdasok és grófok helyezkedtek el. A parasztság igazi politikai hatalomra nálunk sohasem tett szert. Az, amit Szabó elért, nem volt igazi hatalom, csak a hatalomnak képzelete. Ezentúl már csak a „kirakatpolitikusok" szerepét fogják játszani a csizmás parasztok.

A választási rendszer a világháború előtt nem nevelte sem a parasztság önérzetét, sem erkölcsét, de a züllésnek, demoralizációnak utólérhetetlen hatalmas eszköze volt. A pénzzel és pálinkával elbódított és hatalmi eszközökkel megfékezett nem magyar nemzetiségi tudatlan tömegek voltak a múltban a szabadelvű párt legerősebb támaszai és az a „nemzet", melyre nagy politikusaink hivatkoztak és Bécsen kívül a kormány leghatalmasabb hátvédjét képezték. A magyar parasztság zöme sem pénzzel, sem a hatalom terrorjával nem volt megközelíthető; ez hűen kitartott Kossuth és a függetlenségi eszme mellett. A reálpolitikusok bármennyire elítélték ezt az előttük megfoghatlan „vakságot", „elfogultságot", volt ebben nagyon tiszteletreméltó vonás, t. i. a hála a felszabadító iránt és a kitartás az általa igazságnak felismert elv mellett.[6] Magának a függetlenségi érzületnek a legnagyobb kárára szolgált az a rövid idő, amíg a függetlenségi párt is udvarképessé lett II. Kossuth vezetése alatt.

---

[1] Ezt a részt még a nagy parasztvezér halála előtt írta a szerző. — [2] Még az úgynevezett koalíció politikai harcok idején Békéscsabán az előbb Mezőfi által szervezett független szocialista (a koalíciós pártok alatt s azok segélyével) párt új vezére győzelmet aratott. Majd a koalíció uralomrajutása előtt ez a párt, valószínűleg felsőbb utasításra parasztpárttá vedlett át s ezt akarta Kristóffy, akkori belügyminiszter politikai céljainak elérése érdekében országos párttá fejleszteni. De ez aligha sikerült volna; mert a csabai parasztpárt személyes kultuszon és speciálisan parasztvárosi demagógián épült fel. Nem áll Kristóffynak az az állítása, hogy a csabai parasztpárt vezérének halála okozta volna a tiszántúli parasztság forradalmasítását, mert a tiszántúli független parasztság mindig Habsburgellenes Kossuth-párti volt. — Kristóffy: Magyarország kálváriája. Budapest, 1927. 662 l. — [3] Gróf Zelénski Róbert fentemlített műve 736. lapján azt mondja: „Ő Felsége (Károly király), eltérőleg Ferenc József szokásától, a számos küldöttség minden tagjával kezet szorított, sőt a jelenlevő Szabó István volt zsellér és Mayer János képviselőnek kézszorítás mellett még vállát is veregette. Ezt látva a kifogyhatatlan élcű Meskó Pál, odasúgja nekem: Ő Felsége a mai audiencián több kezet szorított, mint Ferenc József egész uralkodása alatt." Az arisztokrata felfogásnak ez a superlatívuma ma már talán mégis túlhaladott. Mi azt hisszük, hogy a zsellérsorsból való felemelkedés csak dicsőség, bár 70 év óta nincsen Magyarországon zsellér. A nemes gróf szerint: „Sohasem lehet valaki elég büszke arra, hogy elődei apáról fiúra előkelő szerepet játszottak, soha becstelenséget nem követtek el sem hazájuk, sem embertársaikkal szemben, soha társadalmi pozíciójuk alatt házasságot nem kötöttek." — Valóban túlnyomóan nemleges erényekkel dicsekedni, ez ízlés dolga. A büszkeség nem keresztyén erény, különösen, ha ennek a

büszkeségnek alapja a vak szerencse; mert tudvalevőleg őseit senki sem választja önmaga. Az ilyen osztálybüszkeség a múlt szomorú maradványa — ezt utánozza a kommunizmus is, amikor Pugacsev receptje szerint a munkásosztályba akarja oltani a származási büszkeséget, hogy őseik mindig nehezen keresték kenyerüket s magasabb osztályokba sohasem kapaszkodtak! — [4] Szerbia újabbkori megalapítója, a híres Milos fejedelem, állítólag nem tudott írni-olvasni és a szerb nyelven kívül mást nem értett. Ez lehetséges volt a XVII. század végén és a XVIII. elején a Balkánon. De a modern állam szerkezete és nemzetközi viszonya ma már sokkal bonyolultabb. Az államférfiaknak sokat kell tanulniok; mert ha fő is a gyakorlati ügyesség és érzék, mégis az államférfiú tudatlanságáért sokszor nagyon sokat kell szenvednie a kormányzott népnek és nemzetnek. Azt mondják, hogy még az olyan államférfiúi zseni is, mint Bismarck volt, sokat ártott hazájának a hetvenes évek kultúrharcában, mert nem ismerte alaposan Róma történetét, harcmodorát és céljait. — [5] A koalíció idején képviselősködött parasztgazdával találkozva, dicsértem, hogy nem vett részt tovább a nagy politikában, azt a választ nyertem: „Uram, láttam, hogy nem nekemvaló mesterség az; mert a politika nagyon raffanérozott mesterség, amire mi közönséges emberek azt mondjuk idelent, hogy gazemberség — odafent arra azt mondják, hogy politika!" — [6] Lásd erről bővebben Szeberényi L. Zs.: „Tömegmozgalmak az alföldi parasztvárosokban" c. művét. Budapest, Kókai Lajos, 1913.

6.

Tanyai kultúra. — Tanyák védelme. — A hitel.

Romboló hatással van a parasztságra maga a parasztváros és a parasztságnak tulajdonképpeni létfeltétele: a falu, a tanya.

A parasztváros parasztlakosságának zöme a városfejlődés következtében valószínűleg teljesen kivonul a tanyára, ahol olcsóbban élhet és jobban utánanézhet is gazdaságának. Magát a tanyarendszert némely parasztvárosi hatóság a 80-as években nem jó szemmel nézte, sőt néhol annak kiterjesztését minden módon akadályozta. Némely államban, így Poroszországban is, a világháború előtt a denacionalizálás könnyebb menete érdekében megtiltották a lengyel parasztoknak, hogy szántóföldjeiken lakóházat építsenek, sőt az istállókban elhelyezett kályhát vagy takaréktűzhelyt a porosz csendőr szétrombolta. Megesett, hogy ez a csendőrtanyai lakházakadályozás halállal végződött, mert a szegény lengyel munkás sehogy sem tudta megérteni, hogy nehéz munkája közben melegednie nem szabad!

A tanyák építését nem akadályozni, hanem előmozditani kell. Nem akadályozói azok a kultúrának, sőt sok esetben megmentői az igazi kultúrának.

Nálunk a tanyarendszer, különösen a tiszántúli részen, már a világháború előtt erős fejlődésnek indult. Előmozdította azt egyes uradalmi latifundiumnak parcellázása is.

A világháború után nálunk is nagyobb gondot kezdenek fordítani a tanyai lakosságra.[1] Egyes felekezetek (így különösen az ev. egyház), városok és községek a világháború előtt is nagy gondot fordítottak a

tanyai iskolákra.[2] A legutóbbi években az állam is nagy anyagi áldozatokkal fogott hozzá a tanyai iskolák felépítéséhez. Ezek az iskolák egyszersmint központjai a tanyai életnek — körülöttük szinte kis falvak képződnek, ahol a latifundium azt nem akadályozza —, így nyerhet az alföldi síkság ismét oly képet, aminő talán egykor a 150 évig tartó török dúlás előtt lehetett.

A tanyai élet legnagyobb baja az elszigeteltség; azonban a téli és azt megelőző és követő időszak elzárkózottságát is megszakítaná a kövutak kiépítése és a vasutvonalakon igazi omnibuszvonatok létesítése, melyek minden őrháznál megállva, a tanyai lakosság érdekeit szolgálnák. E tekintetben inkább hanyatlás, mint haladás észlelhető újabban. Szükség van továbbá arra is, hogy a posta ügynökségeit a tanyai szükségletekhez képest ráfizetéssel is szaporítsa.

A tanyai bevásárlószövetkezetek létesítése is erősítené a tanyai lakosság életképességét. Ma, a rádió korszakában nem lesz elzárva a tanya sem a világtól, ha azzal össze akar kapcsolódni.

A tanyai kultúrházak létesítése és felépítése még a messze jövő kérdése. A gyorstalpalás rendszerint nem szokott jó és tartós lenni. Félő, hogy az ötletszerűen felépített kultúrpaloták végtére is kultúrromokká lesznek! A klubok és körök, különösen politikai szempontból létesítve, több átkot és romlást jelentenek a népre nézve, mint áldást.

Az „egyleteskedés" és „szervezkedési" düh hátrányait kezdik már a legliberálisabb államokban is belátni. Gyakran a szerepelni vágyás és feltűnni óhajtás melegágyai azok, lerombolják a legértékesebb részt az emberben, a személyiséget, az egyéniséget.

A parasztság legegészségesebb magja fizikailag és erkölcsileg a tanyai lakosság, legalább is a tiszántúli részeken. Meg is kell azt őrizni, mint a nemzetnek, az országnak nagy kincsét. Egyik fontos intézkedése lenne az államnak, *ha minden tanya lerombolása megtiltatnék és az állam eladás esetén magának tartaná fenn az elővételi jogot, hogy az elhagyott tanyába ismét tanyai kisbirtokos kerülhessen.*

A tanyarombolás a múlt század vége felé dívott a nagy parasztvárosok határában, amikor egyes merész nagybirtokos parasztok megvették sokszor, az akkori viszonyokhoz képest, hihetetlen magas árat fizetve a szomszédos negyedtelkes (kvartás) parasztok földjét. Ezek adósságot adósságra halmozva, egészen a tönkremenés rémének küszöbén járva, a világháború végén minden tehertől megszabadultak, lettek tehetős földesurakká. De voltak mások is, kiket az „ezer" szó elkápráztatott és még nagyobb vakmerőségre késztetett, ezek azután a kastély helyett a csőszkunyhóig jutottak.

A világháborúban — az első időben — alig volt vagyoncsere. Azok, akik kisbérlőkkel, felesekkel műveltették földjeiket, annak a veszélynek voltak kitéve, hogy földjeik parlagon maradnak és a legtöbb esetben engedményeket voltak kénytelenek tenni. A világháború utolsó évében és az azt követő közvetlen időszakban a törpe parasztgazdaságok s általában a parasztgazdaságok majdnem teljesen megszabadultak a jelzálogtehertől, megszabadultak hihetetlen könnyű módon, kifizetve egy borjú árával azt az összeget, mellyel a világháború előtt húsz tehenet vehettek.

A világháború után leginkább azok a parasztok vehettek földet, akik Amerikából hazatérve, dollárokat hoztak magukkal. Mikor a korona valutája rohamosan esni kezdett, akkor a vételeknél szokásba jött a búzavaluta. Hihetetlen magas ára lett a földnek, amely a világháború nagy rengéseiben is megtartotta értékét. De éppen a nagy fordulat, a gazdasági élet nagy változása sokaknak romlását is okozta, akik kis birtokukat bővíteni igyekezve, elspekulálták magukat.

A parasztság legfőbb érdeke a hitel egészséges és a paraszt életkörülménynek megfelelő módja. Ők nehezen jutnak közvetítő nélkül előnyös kölcsönhöz. Nekik legelőnyösebb az a jelzálogos kölcsön, amely alacsonykamatú és nem szól bizonyos évre. A világ legjobb kölcsönkamatfizetői a törpebirtokosok és kisgazdák. Egy időben szó volt nálunk is a községi takarékpénztárakról, melyek Ausztriában és másutt is jól beváltak, de nálunk a bankérdekeltségek ezt meghiúsították. A szövetkezetek által nyújtott hitelt teljesen megzavarta a vliágháború. A parasztságnak magának arra kell törekednie, valamint azoknak, kik a parasztság igaz barátai, hogy a paraszt hitele ne legyen drágább, mint a kereskedelem hitele s hogy a hitel ne legyen drágább a falun, mint a városban. Dániában a törpebirtokos parasztoknak is van földhitelintézetük. Svájcban a jobbmódú parasztok szövetkezete jót áll a 10 évet becsületesen földmívelő cseléd, munkássorsban lévő parasztokért, hogy kis földbirtokhoz juthassanak és mint törpebirtokú parasztok fejezhessék be életüket. A parasztságnak magának is küzdenie kell az ellen az uzsora ellen, mely ma is a különféle bankok és bizományosaik által különösen a parasztságra és annak legszegényebb részére veti ki csápjait. Az uzsora ellen — mely a világháború után eddig soha nem ismert mérvet öltött — kell minden megengedhető eszközzel küzdeni. Az lesz a hazai parasztságnak igazi II-ik Kossuthja, aki az uzsorától felszabadítja a parasztságot. De ennek a korszaknak még derengését sem látjuk!

Ma, a földreform idején, nagy szükség volna oly intézetre, mely altruisztikus alapon a bizonytalan helyzetet megjavítaná és lehetővé tenné azt, hogy az új törpebirtokosok a földjükön dolgozhassanak és

megmaradhassanak. Ha ez a kísérlet nem sikerül, ismét agrárzavarok lesznek, mert a földmunkásmozgalomnak nincsen más orvoslási módja, mint a földreform.

---

[1] A tanyai szociális és kultúrpolitika összes részleteire kiterjeszkedni nem áll itt módunkban, ezért csak néhány legfontosabb szempontját érintjük. — [2] A parasztság iskoláztatásáról más helyen bővebben szólunk.

7.

Népiskola. — Népiskolai reformok. — Gazdasági iskolák. — Dániai parasztfőiskola s annak átültetési kísérletei.

Az 1870-iki francia-német háború után általános volt az a nézet, hogy a német néptanítók verték meg a franciákat. Ebbe az időszakba esik az igyekezet, megreformálni és igazán általánossá tenni a népoktatást, ha nem másért, hát legalább is katonai érdekből!

Ezidőtájt majdnem minden európai állam kimondta a kötelező népoktatást; folytatása volt az általános védkötelezettség, melynek kultúrális hatása különösen a parasztságra, anyagi és más áldozatok dacára is, tagadhatatlan.

Bár némely országban már 1868-ban törvényileg kimondták az általános iskolakötelezettséget, még a múlt század végén is sok volt az analfabéta. Sok helyen, különösen a tanyákon és a félreeső kis falvakon, nem állítottak iskolát.

Az iskolát némelyek nem jó szemmel nézték, mert azt hitték, hogyha mindenki tanul, nem lesz, aki az élet fentartásához szükséges gépies s alsóbbrendű munkát elvégezze. Azt tapasztalták, hogy cselédnek, pásztornak hűség és odaadás tekintetében jobb az analfabéta. Az igazán gondolkozó ember sem szolgának, sem lakájnak nem való. Mások meg csudát vártak az iskolától, azt hitték, hogyha mindenki írni-olvasni fog tudni, azonnal átváltozik a világ és jobbak lesznek az emberek. Minél több tudással megtömni a gyermek agyát, ez volt a cél és háttérbe szorult a szív művelése, — a kedély megőrzése —, az akarat nevelése, a tulajdonképpeni jellemnevelés.[1]

Mi népiskoláinkat svájci és németországi mintára rendeztük be. De nem követhették teljesen ezt a rendszert az iskolák túltömöttsége miatt sem; mert bár a törvény már 1868-ban kimondta a 80-as létszámú maximumot, mégis a legtöbb alföldi népiskolában alig volt a létszám 1900 elejéig 100-on alul. A régi népiskola kevesebb ismeretanyagával jobb nevelést adott és jobban gondolkozni tudó parasztok kerültek ki belőle. Általános tapasztalat szerint több eredeti egyéniséget és önállóságot találunk az öreg parasztoknál. A sok tananyag és különösen a sok emlékeltetés idegessé tette a különben erős parasztfizikumot.

A tehetősebb parasztgazdák fiaikat elküldték a gimnáziumba is — különösen, ha az a paraszt lakóhelyén, a parasztvárosban volt. A legtöbb parasztfiu elvégezte a gimnázium egy-két osztályát és azután visszament apjának földjére gazdálkodni. Csakhamar kialakult a gazdák között az a nézet, hogy a gimnáziumot végzett fiúk többé nem szeretnek úgy dolgozni, mint akik a magasabb tudományt meg nem kóstolták. Ezért nálunk a világháború előtt aránylag kevesen látogatták a parasztok közül, kik parasztok akartak maradni — a gimnáziumokat. Ezek a gimnáziumot végzett parasztfiúk elszakadtak a földtől s nem is szerették úgy a földet többé, mint apáik.[2]

A parasztságnak teljesen elegendő a jó 8 osztályúvá lett és fejlesztett népiskola és pedig úgy a fiúk, mint a leányok számára. Ne higyjük azt, hogy a parasztság ennek következtében műveletlen lesz. A népiskola legyen jó a maga nemében, a többit megadja maga a paraszt életmód, — amely magában véve is bizonyos előnyt képez a többi, a tudós pályákkal szemben. Igaza van a zürichi technika kiváló tanárának, dr. Moosnak, midőn azt mondja: „A paraszt nagy fölényének az az alapja, hogy ő a legjobb nevelést és a legjobb iskolai képzést nyeri. A legtöbb ember értelmetlen állításnak veszi és mégis igaz, hogy egyedül a paraszt születik úgyszólván bele hivatásába; kora ifjúságától fogva gyakorolja magát a munkájában és a praktikus munka a legmegbízhatóbb nevelő és alakító. Ez a nagy titka a paraszt-ellenállóképességnek.

A parasztmunka eredménye annyira függ a mennyei áldástól, hogy a paraszt nagyon korán megszokja az alázatosságot Istennel szemben és az egész életre megtanulja, hogy az ember a természet hatalmasságaival szemben bizonyos körülmények között tehetetlen. Ő tovább küzd, amennyire csak ereje engedi, de tudja azt is, hogy a lehetőség határát elösmerni kénytelen. Ez megvédi őt az elbizakodottságtól és biztosítja számára az alázatosságot, szerénységet, alkalmazkodási képességet és megnyugvást.

De nagy tudást is szerez a paraszt az ő hasonlíthatatlan, fáradhatatlan és az egész életen át kísértő tanítójától a praktikus parasztmunkától. Megtanulja ösmerni a talajt, melyet művel, a növényeket, amelyeket termeszt, a gyomot, a hasznos és káros állatokat, bár nem is tudja egyiknek sem latin nevét, de a teremtmények lényegét jobban ösmeri, mint sokan, kik a latin neveket bemagolták. Az időjóslásban nagyobb biztonságra tesz szert, mint sok szaktudós. A természettan sok terén nyer ismereteket a paraszt praktikus munkájában. A súlyponttal és egyensúlymódokkal minden nap alkalma van megismerkedni. Az egy- és kétkarú emeltyűvel, kúp, a folyó és szilárd testek mechaniká-

jával lényegükben gyermekkora óta megismerkedik, úgy, hogy e dolgokat ösmeri — ha elméleti megállapítások és hipotézisek nem is terhelik agyát".[3] Jó az ilyen véleményt is hallani, különösen azoknak, kik az egyszerű paraszt tudását lebecsülik.

A szükséges szakképzést az úgynevezett földmíves iskolák lennének hivatva a parasztságnak nyujtani. Ezekért nálunk úgy az állam, mint egyes parasztvárosok nagy áldozatokat hoztak; de bár szép épületekben voltak elhelyezve és kitünően voltak felszerelve, kiváló szaktanárokkal voltak ellátva, nem tudták magukhoz édesgetni a parasztság zömét. Inkább a nagybirtok számára képeztek botos ispánokat s a tanulók többnyire itt is elurasodva, könnyebb életpályát kerestek. A 3 éves tanfolyam túlhosszú és valami hiba van az egész intézményben. Talán túlrideg, „tanár"-szerü a viszony a tanár és tanuló között. Voltam több dán földmíves iskolában. Úgy találtam, hogy az egész iskola szelleme más. Nincs livrés kocsisa és díszfogata az igazgatónak. Bérest, napszámost nem alkalmaznak. Mindent az oktatók és a tanulók együtt végeznek. A tanár úgyszólván egész nap a növendékekkel társalog és végzi együtt a földmívelő minden munkáját. Mikor az egyik ilyen iskolát meglátogattam, az igazgató urat az ólban találtam, ahol magyarázatot tartott éppen a sertések okszerű hízlalásáról. Látni való, hogy minden munkához maga is ért s nemcsak könyvből ismeri azt. A dán földmíves iskolákban alig van hely a jelentkező növendékek számára, míg nálunk néhol csak 4—5-ször mulja felül a növendékek száma a tanárokét. Svájcban is, ahol a parasztság csak egyharmadát képezi a lakosságnak, újabban rendkívül nagy gondot fordítanak a földmíves iskolákra.[4] 1893-ban Svájc egész területén 8 földmíves iskola volt 255 növendékkel, míg 1920-ban már 31 iskola 1861 növendékkel. A tanárokat a szövetségi müegyetemhez csatolt gazdasági főiskolában képezik ki. Ezek az intézetek, amelyek vidékenként más és más, az éppen ott legjobban jövedelmező gazdasági ágra fektetik a fősulyt, éreztetik hatásukat a svájci parasztgazdaságok fellendülésében.

A világháború után majdnem mindenfelé nagyon kezdték emlegetni az iskolareformot. Általános volt — dacára annak, hogy közvetlen a világháború után a középosztály helyzete volt a legnehezebb — a parasztfiúk tódulása a gimnáziumok és polgári iskolák felé. Mintha általánosan megragadta volna a lelkeket az a szociáldemokrata jelszó: „A tudás hatalom!" De talán hatással volt erre maga a világháború is, amint a parasztfiúk látták a fronton és front mögött, hogy mégis csak jobb dolguk van a tiszteknek, mint az altiszteknek és közlegényeknek. Mások meg, különösen a világháború után közvetlenül, követelték az iskola reformját, hogy az, különösen a középiskola nagyobb súlyt helyezzen a gyakorlati életre. Hagyják el a latin nyelv

tanítását, a klasszikus műveltség nyújtását, egyáltalában építsék le a középiskolát; nem urakra van szükségünk, hanem munkáskezekre Ismét mások meg azt követelték, hogy ne létezzen semmiféle iskola sem, amely ne lenne összekötve testi munkával.[5]

Másutt meg éppen a radikalizmus felülkerekedése folytán elhangzott az a különös javaslat, hogy nem kellene-e megszüntetni az általános népoktatási kötelezettséget? Ezzel a javaslattal már felléptek Dániában, amennyiben egy tekintélyes revüben[6] olvassuk a következő szavakat: „Kiirthatlan a közvéleményből az a nézet, hogy egy nép értéke és arravalósága attól függ, hogy mennyi ismeretanyagot képes a népiskola beplántálni a gyermekek agyába. Sok év után arra jutnak, hogy talán az egész népiskolát kellene reformálni, a tanítóknak egyetemi képzést adni, mert vajmi kevés az emberek átlagismerete és intelligenciája!" Ugyanez áll a középiskolákról is. Sokféle javaslat tűnik fel az iskolák reformálására nézve. Egyesek azt szeretnék, ha a népiskola akként reformáltatnék, hogy egyszerűen toborzó lenne a jövő szociáldemokrata párt számára, tulajdonképpen agitáló iskola, hogy az onnan kikerültek megértéssel olvassák az egyedül üdvözítő pártsajtót. A középiskolák is túltömöttek, de a középiskolák vezetői arról panaszkodnak, hogy a tanulóságnak több mint fele igazán képtelen tanulni. Még a nyolcosztályú dán népiskolának legtöbb növendéke sem tud helyesen dánul írni, olvasni, még számolni sem, pedig ezekre a tantárgyakra fordították ezekben az iskolákban a legtöbb gondot. A szerző szerint a dán népiskola teljesen csődöt mondott. Szerinte az a tanítás, melyet a gyermek a népiskolában nyert, bármily kitünő népiskolában járt is, lehet egészen jelentőségtelen a gyermek későbbi életútján. Mr. Mallon, egy angol munkásiskola igazgatója úgy nyilatkozott, hogy „akik kormányozzák az angol imperiumot McDonald kabinetjében, azok közül egy sem járt rendes népiskolába s mégis, úgymond, az értelem, arravalóság, belátás és helyzetlátás egyiktől sem vitatható el." Végül azzal fejezi be fejtegetését: „Meg kell már egyszer egyenesen mondani azt, ami igaz: az egyes a tömegből kiemelkedhetik azon miliőből, amelyből származik, de a tömeget, mint tömeget nem lehet kiemelni a tudatlanság és primitív ösztönök világából. Azon hitből kiindulva, hogy ez lehetséges, építettek a népiskolára emeletet emeletre és az egész rendszert, idő-, erő- és pénzveszteséget, melyet a népiskola képvisel, egy felfuvalkodott osztályérdek szempontjából, egy durva osztályegoizmus tenyésztésének dicsőségére pocsékolják. A maga legbensőbb lényegében a mai dán népiskola a legértékesebb és legköltségesebb formája a demokráciának az alsó néposztály beképzelt egyéneinek szemében, az a pszichológiai alap a jelenleg uralkodó rendszerhez. Azért a népiskola a

demokráciával együtt ki fog tartani, de majd, ha a kritika jól átlyukasztja az utóbbit, akkor majd esni is fog az utóbbival."

Felhoztam az érvelést csak azért, hogy lássuk, merre evez egy túlzott konzervatív irány. A dán népiskola nem eszköze csupán tisztán a szociáldemokráciának s hogy azt az általános népműveltség érdekében fejleszteni akarják, természetes dolog. Visszafejleszteni a dolgokat már nem lehet. Annyi bizonyos, hogy bármennyire is fejlesszék a népiskolát, tudatlan és gonosz emberek mindig lesznek, a tömeg mindig tömeg marad, mindig lesznek vezetők és vezetettek. A forradalom alatt egy alföldi vonalon a III-ik osztályban nagy vitatkozás volt beszervezett munkások között. Már majdnem verekedésre került a dolog, amikor belép a konduktor és csendre intette a közönséget, azt mondva: Uraim, hallgassanak, mindig lesznek ezen a világon kondoktorok és doktorok és az ott utazó szegedi paprikakofák megéljenezték a békéltetőt. Csend lett. A népiskola célja nem lehet az, hogy egy rendszer számára neveljen embereket, hanem neveljen gondolkodni tudó, becsületes jellemű embereket. Feltétele az a ma már nem nélkülözhető helyes szabadságnak. Csak az a tévnézet, hogy az iskola minden és nem pusztán az alap, amelyen tovább kell építeni.

A népiskola egyoldalú iránya hozta létre a betű által rosszul befolyásolható tömeget, másrészt a hiányos népoktatás is meghozta gyümölcsét. Innen az a törekvés, hamarosan pótolni az elmulasztott népoktatást. Így került előtérbe majdnem mindenütt a népiskola ügye. Úgy érveltek, hogy a bolsevizmus azért kapott oly rettenetes erőre Oroszországban, mert ott volt a legfejletlenebb a népiskola ügye. Az orosz műveltek közül ma is sokan ezt hozzák fel okul. A kiváló orosz államférfiú, Loris Melikóv[7] már a múlt század kilencvenes éveiben a nagy népsötétségben látta a legnagyobb veszedelmet, ha majd eljönnek a megkísértés órái. De ezzel szemben Finnországban, melynek Európában szinte legfejlettebb népiskola-rendszere van, futótűzként terjedt el a bolsevizmus és ha Mannerheim, igaz német segítséggel, hamarosan el nem oltja, bizony minden fejlett népiskola dacára is csak épúgy pusztított volna, mint a hiányos közoktatású Oroszországban. Téves tehát az a nézet, mintha az iskola lenne a bolsevizmus egyedüli és biztos ellenszere és minden népiskola-teória ellen szól az, hogy a bolsevista ragály megakasztására és bizonyosfokú leverésére éppen legerősebb tényező volt România[8] népének nagy tudatlansága és lelki sötétsége.

A kommün után nálunk is azonnal hozzáfogtak az iskolareformhoz. De nagy kár, hogy akik e reformot keresztülvitték, nem ismerték az ország különböző részein élő parasztnép helyzetét és a fővárosban és faluban szinte egyenlővé tették az iskolát. A fődolog volt

a reformnál a tanítási időnek minél szigorúbb meghosszabbítása és az iskolamulasztók minél kegyetlenebb megbüntetése. A szigorú mulasztásbüntetések nagyon is inhumánusak voltak, éppen a legszegényebb néposztály nélkülözésének legnehezebb korszakában. Pedig a lényeg nem az, hogy évente hány hónapig járnak a gyermekek a népiskolába. A gyermek, ha kitavaszodik és mezítláb lehet szaladgálni, nem szívesen jár iskolába. Jobb is, ha szabadban van és nem guggol a padban, amikor a napsugár és zöld lomb a mezőre hívja őt. Svédországban, mihelyt teljesen felébred a természet, bezárják a népiskola ajtajait s ennek dacára azt mondhatjuk, hogy ott mégis legmagasabban áll a kultúra. De a svéd magas kultúra főtényezője nem egyedül az iskola. Ha a földmívelő gyermeke segíthet szüleinek és akar is segíteni, ne ragadjuk ki őt onnan. Többet ér ez a munka a bemagolt leckénél és szép verseknél. A pár hét, melyet elvesztünk a népiskola dresszurájából, nem jelent veszteséget. Nagyon meggondolandó, nem volna-e helyes az iskolakötelezettség kezdetét kitolni a hatodik életév befejezésétől a hetedik életév befejezéséig. Különben a reakció korszaka nem volt sohasem alkalmas iskolai reformok alkotására. Ez a korszak volt az, amikor Bangha[9] jezsuita páter egészen nyiltan hirdette, hogy csodálkozik azon, hogy a kommunizmus leveretése után nem állítottak mindenkit haditörvényszék elé, aki nyiltan a szociáldemokrata párthoz tartozónak jelenti ki magát.

A népiskola ma már minden nép és nemzet fennmaradásának és fejlődésének elengedhetetlen feltétele. A 19-ik század általánosan uralkodó irányzata az iskola államosítása, mely iskolának azután célja nemcsak a népnevelés és műveltség terjesztése, hanem vegyesnyelvű országokban a denacionalizálás is, kisebb, gyengébb népek beolvasztása. Kezdte ezt a rendszert Anglia Indiában az „anglo vernacular" iskolák felállításával.

A nép teljes denacionalizálására használta fel a népiskolát nem németnyelvű alattvalóival szemben a porosz állam. Ő szolgált örök mintául minden európai állam részére. Nagy eredményeket ért el; de azokat tönkre tette a világháború. A porosz rendszert követik balkán metódussal bővítve elsősorban a balkáni államok, de még azokat is messze túlhaladja Olaszország, mely újabban teljesen magáévá tette, sőt túllicitálta a régi porosz rendszert.

A népiskola felállítása elsősorban az állam feladata. A népiskolával vissza is lehet élni, ha annak nem célja a nép jellemessé és öntudatossá nevelése, hanem a dresszura egy bizonyos állami, felekezeti vagy pártpolitikai cél elérésében. Az írni- és olvasnitudás a kultúra alapfeltétele, de még kultúrát nem jelent. Sok minden tényezőnek egymásra kell hatnia, hogy igazi kultúra létesülhessen. A külső intéz-

ményeken felül okvetlen szükséges, mint legfontosabb kultúrtényező, az intelligens körök műveltsége, igazi népszeretete és önzetlensége és az élet szabadsága, mert cenzurák és indexek között és önző osztályuralom alatt nincs fejlődés, azok a forradalmak talaját készítik elő.

Nálunk a kisgazdapárt első fénykorában nagyon kezdték emlegetni, hogy a dániai paraszt-népfőiskolák mintájára hasonló iskolákat kellene emelni nálunk is. Meg is indult a tanulmányozás, folytak a közoktatásügyi miniszter által összehívott tanácskozások. Vaskos kötet számol be a népiskolánkívüli népoktatásról. Megyénként alkottak közművelődési tanácsokat.[10] Szerveztek külön állást az iskolánkívüli népoktatás szervezésére. Még az első fellobbanásnál tartottak az alföldi parasztvárosokban népszerű felolvasásokat olyan témákról, mint Madách: Az ember tragédiája vagy Arany: a Walesi bárdok. Eleintén össze is lehet toborozni 40—50 különböző foglalkozású hallgatót, de azután a hallgatók minél ritkábban jelentkeztek, míg azután sok helyen az egész mozgalom el is aludt. Milyen műveltséget terjesztett ez az iskolánkívüli oktatás, mely oly hamar összeomlott, könnyű elképzelni; egyike ez is félig abbamaradt kultúrális romjainknak! A dán népfőiskolához hasonló iskola hazánkban csak egyetlenegy létesült, ha jól tudom, Szegeden. De azt kérdezem én, létesülhet-e nálunk egyáltalán a dán népfőiskolához (Folkehöjskole) hasonló intézmény?

Nézetem szerint ma még teljesen hiányoznak azok az előfeltételek, melyek mellett a fentjelzett skandináv főiskola nálunk létesülhetne és csak egy későbbi fejlődésben volna az megalapítható, amikor már nincsenek analfabétáink és népünk szellemi nívója is magasabb.

A dán népfőiskola megindítója Grundtvig lelkész (1793—1877). Ő azon gondolatból indult ki, hogy miután a parasztságot — amint nálunk mondják — bevették az „alkotmány sáncaiba", tehát szükséges nekik oly műveltséget adni, mely őket képessé teszi polgári jogaik gyakorlására. A dán népfőiskola, amelynek mintájára hasonló iskolákat állítottak az összes skandináv államokban, még az akkor Oroszországhoz tartozó Finnországban is, csak 18 éven felüli parasztfiúkat és leányokat, az utóbbiakat külön iskolában, vesz fel. Nem akar belőlük urakat nevelni, hanem öntudatos, önérzetes (nem gőgös) parasztokat. Nem is akarja őket munkájuktól elszakítani. Az iskola internátussal van berendezve. A tanárok folyton érintkeznek a növendékekkel, nemcsak tanításkor és ez az iskola irányának főjellege. Az iskola nem is akar szakképzettséget nyújtani, hanem bizonyos általános műveltséget. Emlékelésről szó sincs, a léleknek kell hatnia a lélekre az élő szó által. A tanítási idő rendesen a téli hónapokban hat hónap. Lehet több éven át is látogatni ezt az iskolát, amely nem ad

képesítést semmiféle hivatalra vagy állásra. Ezáltal is az iskola bizonyos idealizmust képviselt szemben azzal a modern irányzattal, mely szerint az iskola célja nem más, mint a könnyebb pénzszerzés előmozdítása. Az iskolákat sok éven át magántársulatok létesítették és tartották fenn, csak legújabban részesülnek államsegélyben. Ez iskolákat *elvből nem állítják fel a városokban,* hanem falvakban vagy *távoleső* pusztákon. Az utolsó két évtizedben állítottak majdnem minden egyes népfőiskola mellé földmíves iskolát is, mely méltó volna arra, hoy megfelelő formában más országok is átvegyék. A mi parasztságunk ma még egész világfelfogásában távol áll a dán parasztságtól, vallási tekintetben sem oly egységes, vidékenként nagyon elüt egymástól és nem oly régen szabadulván fel a jobbágyság igájából, mint a dán paraszt, sokkal tovább is maradt lelki kiskorúságban. Nálunk megfelelő műveltséget adhatna a 8 osztályú népiskola, azután a jól szervezett földmíves iskola.[11] Súlyt kellene fektetni a német nyelv elsajátítására, mert nálunk ez a legtermészetesebb világnyelv. Hiányzik a katonai képzés, melyet nem pótol a leventeintézmény sem. Hihetőleg nem lesz örökkétartó a zsoldoshadsereg, akkor azután helyét elfoglalja a rövidebb tényleges szolgálattal egybekapcsolt milichadsereg, mely nemzeti voltánál fogva is közelebb fog állni a néphez és polgársághoz, mint az egykori közös hadsereg s igazi nevelő eszköze lesz a parasztifjúságnak. Nagyon helyes lenne nemcsak az iskolákban (kivéve a tanyai iskolákat, amelyek a legalkalmasabbak a könyvtárak felállítására), hanem községenként és városonként a közkönyvtárak felállítása lehetőleg úgy, hogy a könyvek és folyóiratok csak a könyvtár helyiségében lennének olvashatók. Ez az intézmény nagyban előmozdíthatná a könyvterjesztést. Ez megkedveltetné a parasztságnál a könyvolvasást. Az újabb parasztság inkább újságokat[12] olvas, melyek nem ismerik s tulajdonképpen nem is tudnak együttérezni a parasztsággal. A kisgazdapárt nem tudott kitermelni igazi néplapot és a sajtó másik része kigúnyolta a kisüstért rajongó kisgazdákat, azt szegezte le, mint a parasztegoizmus szimbólumát. A parasztságnak nem tulajdonképpeni politikai pártsajtóra van szüksége, hanem minden érdekét igazán szívén viselő sajtóra. A svájci parasztszövetség kiad három nyelven (Bauernzeitung, Paysan suisse, Contandino svizzero) külön néplapot, melyet azután a vidéki lapokhoz mellékelnek. A német parasztújság átlag 122.000, a francia 44.775, az olasz 4000 példányban jelenik meg. (Van azután még egy csomó helyi és vidéki parasztújság is.) A szövetség által kiadott lapot jeles szakemberek, egyetemi tanárok szerkesztik. Célja a szakszerű oktatás és felvilágosítás. A svájci műveltek is a parasztságban látják a legerősebb védfalát, a kommunizmus ellen!

A könyvek között elsők lennének a népszerű és érdekesen írt szakkönyvek, azután a földrajzi és történelmi könyvek. A paraszt nem szereti a regényt, mint kigondolt mesét, ellentétben azzal a mesével, amely a nép körében magától termett. A népmesék teljesen a múlt termékei, a jelen parasztsága inkább az új kor találmányai felett ámul, vagy túlpraktikus érzékkel lenézi azt.[13] A népdal a nehéz időkben már egészen elnémult, az a régi népdal, melynek költői ismeretlenek, melyeket igazán a nép géniusza teremtett.[14]

Egyes országoknak vannak parasztköltői, kik megmaradtak az eke szarvánál s amellett gondolataikat papirosra teszik, elég ügyesen tudnak írni s költeményeiket nemcsak a nép, hanem a többi osztályok is olvassák. Nálunk még nem volt ilyen jelenség s ha lett is volna, hamar felemelték volna az urak közé.

---

[1] Tolsztoj — amint életrajzában olvasható — fiatalkorában meglátogatta és tanulmányozta a német népiskolát s elítélte a merev dresszúrát, mely minden kedélyt és bensőséget kiöl a gyermek lelkéből. Ő próbált másféle, a német iskolával teljesen ellentétes iskolát állítani. De ez a Tolsztoj-féle népiskola teljes csődöt mondott. — [2] A Bácskában volt egy virágzó mezőváros, melyben a gazdafiúknál általános bevett szokás volt, hogy a gimnázium 4 osztályát elvégezték, majd, mikor az algimnázium főgimnáziummá fejlődött, több osztályt is elvégeztek. Az eredmény az volt, hogy a mezőváros egykor gazdag parasztsága elszegényedett, részben tönkre is ment, földjeit megvásárolták a környék gimnáziumot nem végzett parasztgazdái. A világháború előtt közvetlenül a Bácskában utazva meglepett, hogy két évtized alatt egy nagy szerb és tót falu mily anyagi jólétbe került a határos sváb falu népével szemben, mely valaha óriási fölényben volt az előbbivel szemben s már két évtizede 4 osztályú polgári iskolája is volt. Egy egyszerű paraszt aképpen magyarázta az ő előhaladásukat: „Mi megmaradtunk a mi régi parasztságunkban; de a szomszédaink nagy urak, ott minden sarkon van kör (billiárd, újság, mulatság) s így mi lassan visszavásároljuk a tőlünk megvett földeket. Mi megtanultuk a sváboktól a jobb művelését a földnek — de az uraskodásban nem követjük őket. „Sem a gimnázium, sem a polgári iskola nem a parasztságnak való, már csak azért sem, mert el van terjedve róluk az a téves nézet, hogy a könnyebb életmód elérésének eszközei. Kiragadják a parasztfiút egy oly világba, mely az ő munkájának folytatását szinte lehetetlenné teszi. Sokan azt hiszik, hogy diploma nélkül nincs élet, nincs jövő, nincs kultúra. A parasztfiú, ha belekóstol ebbe a fizikai tétlenségre módot nyújtó középiskolai életbe, azt hiszi, hogy neki legalább is a közgazdasági egyetemre kell beiratkoznia, otthagyja nyomban öreg szüleit, testvéreit s mire valami diplomához jut, a kisbirtok tönkremegy és az úrrá lett parasztfiú — ha nem lel valami „állást" — szaporítja a nyomorgó intelligens proletáriátust, míg ha megmarad parasztságánál, sokkal produktívebb munkát végzett volna a köz javára. — [3] E. Laur: „Die schweizerische Bauern-politik im Lichte einer höheren Lebensauffassung", Brügg, 1925 c. m. 15. l. [4] Festschrift, herausgegeben vom schweizerischen Bauernverband zu seinem 25jährigen Jubiläum 1897—1922. Brügg, 1922. 159—169. l. — [5] Dr. E. Neuendorff: Wider den Intellektualismus. Langensalza, 1921. — [6] Gads Danske Magasin 1924 novemberi számában cikkezik P. Stavnstrup a népiskola összeomlásáról. — [7] Nemirovics Daienko: Na klabisti. — [8] Románia még a világháború alatt kérkedett azzal, hogy határait kitolja és ellenségeit legyőzi nem a népiskolával, hanem az *anyaméhhel*. Czernin: „Im Weltkriege", 1919 Wien. — [9] L. a „Magyarország újjáépítése" című munkát. — [10] Ma már majdnem minden vármegyében megalakult a közművelődési tanács, melynek előadói szervezik az iskolánkívüli népoktatást. Díszes évkönyvek jelennek meg számos képpel. A statisztika is nagyszerűen működik. 1000—2000 felolvasás tartásáról számolnak be. A fő a sok szám. Az úgyis túlságosan igénybevett tanítóságot szerepeltetik nagyon szegényes órabérért. Az iskolánkívüli oktatás nagyon nehéz probléma. Angliában inkább csak a nagy

városokban szervezték és a legkiválóbb erőket nyerték meg előadóknak. Van valami apokaliptikus vonás abban, ha azt hisszük, hogy ezek az előadások rövid idő alatt megváltoztatják a világot' A mai kor különösen alkalmas az apokaliptikus remények terjesztésére. — [11] A világháború előtt az alföldi parasztvárosok nagyon óhajtották szemben a gimnáziummal a polgári iskolát, azon hitben, hogy a polgári iskola jobban készít elő a gyakorlati életre és hogy fiaik, ha ezt az iskolát elvégzik, nem szorulnak majd ügyvédre. De nagyon hamar meggyőződtek tévedésükről. — [12] Az újság által való művelődést kigúnyolta annakidején a Fackel szerkesztője, azt mondva, hogy ha még pár évig az újság lesz a nép oktatója, az teljesen elbutul. Kierkegaard, a híres dán filozófus, naplójában azt írja: „A népet nem az alkoholról kell leszoktatni, hanem az ujságolvasásról, mert ez utóbbi veszedelmesebb az előbbinél." Az Üdvhadsereg utasításában megtiltja tisztjeinek az állandó újságolvasást. A művelt ember újságolvasás nélkül alig élhet, de a műveltségnek éppen az a kritériuma, hogy nem lesz lapfegyenccé. — [13] Ez utóbbi érzés előfordul más népnél is. G. beszéli, hogy midőn egy nagyon is praktikus orosz paraszt előtt dícsérte az új kor találmányait, azzal válaszolt: „Ti urak tudtok mint a csókák repülni a föld felett és úszni, mint a csukák a víz alatt; de igazán élni a földön nem tudtok!" — [14] A dán népfőiskolák különösen nagy gondot fordítanak a népdalok éneklésére is — és kitűnő, terjedelmes népdalgyűjteményeik vannak.

8.

A világháború hatása a világnézetre, erkölcsre. — Egyke. — Vallásos érzés.

A világháború igazi átalakító hatását a paraszt néplélekre még ma sem ismerjük teljesen. Mint katonák és foglyok átvonultak egy félvilágon és láttak sokféle népet és szokást, az ember azt hinné, hogy ismeretkörük nagyon bővülvén, egész lényük átváltozott. De az a változás csak egyeseknél észlelhető. Lelki lázban ment minden katona a harctérre s az a lelki láz bizonyos tekintetben megzavarta nézését, mert a lelki lázat az a kiolthatatlan vágy okozta, valahogy sértetlenül visszakerülni lakhelyére, szerettei közé. Nagyon igaza volt annak az egyszerű embernek, aki azon csodálkozásomra, hogy milyen nagy részét járták be a világnak és mégis milyen keveset láttak, azzal felelt: „Az igaz, hogy sokat láttunk és sokat tanulhattunk volna, ha nem lettünk volna katonák." Bizonyos erősebb önérzet és önálló cselekvési képesség mégis általánosan is észlelhető.

Szexuális tekintetben sok defektust hozott magával a paraszt-ember a háborúból s e téren győződhetnének meg legjobban a háború német dicsőítői arról, hogy mennyire nem igaz az az állításuk: „Der Krieg veredelt!" Sok katona, aki családjából tisztán ment a harctérre, megfertőzve tért otthonába és sok visszás szokást hozott magával, mely azelőtt ismeretlen volt a parasztcsaládokban. Ezek az állatias szokások megmételyezték a parasztotthonokat. Másrészt sokan, kik katonai kötelességüknek becsülettel eleget tettek s ezernyi szenvedés után hazatértek, itthon feldúlt otthont találtak s nagynehezen törődtek bele a tényleges helyzetbe.

A világháború előtt annyiszor emlegetett „egyke" a parasztok között is terjed a világháború után is, de most már nemcsak a vagyo-

nos és intelligens osztályban, hanem a földmívelő munkáscsaládok és szegények között is. Franciaország az „egyke" szülőhazája. Németországban a háború előtt alig volt észlelhető a szülöttek apadása, de a világháború után oly fokú volt, hogy komolyan gondolkozóba ejtette a vezető államférfiakat és nemzetüket szerető embereket. Franciaországban már a világháború előtt mindent elkövetett az állam az „egyke" leküzdésére azzal is, hogy anyagi előnyben részesítette a többgyermekes családokat. Mások meg, mint az intelligens osztály képviselői, saját nagy családjukkal akartak jó példával előljárni. De mindez kevés eredményt mutatott fel.

Az északi skandináv népeknél nincsen „egyke", de bizonyos gyermekkorlátozás észrevehető, mert ott ritka és szinte csodaszámba megy a tízgyermekes anya, ami nálunk az Alföldön a múlt század második felében nem volt ritkaság. Ennek dacára a skandináv országokban nincsen elnéptelenedés, a lakosság száma növekedőben van, sőt még Amerikának is jut a fölöslegből. Ezen körülmény oka abban is keresendő, hogy e kultúrállamokban a lehető legkisebb a gyermekhalandóság s azután meg abban is, hogy az élő embert jobban megbecsülik s igyekeznek is ennek emberhez méltó létet és megélhetést biztosítani.

A világháború hatását az emberek vallásos érzületére ma még meg sem ítéljük. E hatásról a háború alatt több könyv jelent meg, különösen a semleges országokban, mert a háborúban részt nem vevők tárgyilagosabban ítélhették meg ezt a hatást. Egy norvég író[1] szerint, aki maga több fronton tanulmányozta a vallásos élet nyilvánulását, a háború csak egy vallásos irányt ébresztett és ez a primitív vallásos félelem. De a mély vallásos érzés hatása volt az, amikor egy roham előtt a parancsnokló tiszt észreveszi, hogy egy éltesebb paraszt népfelkelő két kis gyermeket tart karján, kiket menetközben talált egy elhagyott házban s mikor kérdőre vonták, azzal felelt: „Nem bírtam lelkemre venni, hogy e kicsinyeket pusztulni hagyjam." De azt most is érezzük, hogy mint általában, úgy a parasztság körében is komolyabb a vágy Isten felé, mélyül a vallásos érzés. A halál és a halálontúli lét jobban foglalkoztatja az embereket, mint azelőtt bármikor is.

A háború alatt minden hadakozó fél nagy gondot fordított a vallásos érzület ápolására, persze nem vallásos célból, hanem magát a vallást is hadieszköznek használva fel. Napról-napra láttuk, hogy miként alakulnak át a keresztény fogalmak. Így egy bécsi lap közölte azt a képet, amikor szuronyos katonáknak a dolomithegységben beszédet tart a tábori lelkész és a kép aláírása „A hegyi beszéd" (célzás az evangéliumra, melynek veleje ott található Krisztus hegyi beszédé-

ben). A háborúban az amulettek és más babonás eszközök nagyon is elterjedtek. Némely katonapap viselkedése csak a szinte kiolthatatlan papgyűlöletre adott okot.[2] Észak-Poroszországban a háború utáni üres templomok okául azt hozzák fel,[3] hogy a háború alatt más nem hangzott a szószékről, mint a legszélsőségesebb nacionalizmus és a nép lelkében ez éppen az ellenkező érzelmet keltette. A nép nem akar nacionalista és racionalista papokat hallani. Megcsömörödött e szellemtől a háborúban.

A háborúból sok paraszt atheista is jött haza, különösen a fogolytáborból.[4] Nem egy régi vallásos családban hallottam a panaszt, hogy fiúk, aki hosszabb időt töltött a fogolytáborban, lélekben egészen megváltozva jött haza s a többi családtagoknak is azt mondja, hogy nem kell templomba járni! De a többiek tanácsomra nem vitatkoztak vele. A környezet hallgatása megtörte őt s hátat fordított az atheizmusnak

De mi ma még nem is sejtjük, hogy a rettenetes katasztrófa után mi minden van ott a lélek mélyén?

---

[1] E. Berggrad-Jensen: Krigerliv og religiositet. Erfaringer og dokumenter fra fronten. Kristiania, 1915. 232 l. — [2] Egy parasztproletár beállít az egyháziadó-beszedő-pénztárba azzal: „Pénztáros úr, én tíz évig nem jártam a templomba, ha most lefizetem az egyházi adómat, távol maradhatok-e még tíz évig a templomtól? — Kíváncsian kérdezte a pénztáros, miért gyűlöli a templomot? A válasz ez volt: Meggyűlöltem a papokat a fronton, mert mikor bennünket oly eszeveszetten bíztattak, hogy menjünk a golyó elé, maguk védett helyen jól éltek!" [3] Lásd K. Themel fentidézett művét. — [4] A fogolytábor milliók siralomháza volt és nem kevesebben találták ott lelki, mint testi halálukat. Ezekben a fogolytáborokban nevelték naggyá az emberben a háború által felébresztett vadállatot; ott rontották le mindazt, amit az utolsó század nemesebb kultúrtörekvése az emberi lelkekben felépített. Az odakerült ember nem gondolt másra, mint puszta fizikai létének megmentésére, naponként látva mások pusztulását. Már mások baja iránt teljesen közönyössé vált. Elszakítva teljesen régi környezetétől, arra volt kárhoztatva, hogy dologtalanul, sokszor éhezve, baromi rabságban tengesse életét. A kiszabadultak megtöltötték börtönviselt emberek lelkületével a világot.

9.

A parasztok jobb életmódja a világháború után. — Mulatság és élvhajhászat. — Vásár és hetipiac vasárnapi napon.

A világháború után a parasztság egész életmódja megváltozott. A világháború előtt a legszegényebb paraszt néposztály, a tanyások[1] a cukrot csak híréből ismerte. De amikor a cukorjegyek divatba jöttek, amikor nehezen lehetett cukorhoz jutni, akkor szorgalmasan kivették részüket és megbotránkozva utasították vissza, ha valaki meg akarta venni cukorjegyüket azzal: „Mi is szeretjük a cukrot!" Az alföldi szegény paraszt a világháború óta jobban szeret élni. Ugyanez a jelenség észlelhető még Galiciában is, ahol a nép már többé nem akar takarmánylisztből sütött kenyeret enni. A nagy ruhadrágaság után a fény-

üzés, különösen a pénz esése alatt, rohamosan lábra kapott. Az ellentétek itt is kiéleződtek. Míg egyesek százfoltos ruhában jártak, addig a csak kissé is módosabb parasztok a fényűzésben határt nem ösmertek. A faluban e fényűzésnek a népviselethez való ragaszkodás határt szabott, míg a parasztvárosokban a parasztság teljesen elhagyta népviseletét. A férfiak még bizonyos tekintetben konzervatívabbak maradtak, mint a nők. Ez utóbbi körülmény ad okot aggodalomra, bár annak csak örülhetünk, hogy a parasztság étkezési és ruházati igényei nagyobbak; mert e körülmény is a parasztságot közelebb hozza az urakhoz.

Az élvhajhászat is hihetetlen mérveket öltött nemcsak a nagy parasztvárosokban, hanem a falvakban is. Határt csak a tanya a maga elzárt életével képezett. Ez a jelenség nemcsak nálunk van meg, hanem világszerte. Mintha a világháború után egy rettenetes haláltánc következett volna. Akik ösmerik [2] Szovjet-Oroszországban a háború utáni időt, azt mondják, hogy a mulatozás és élvhajhászat ott is szokatlan mérvet öltött. Csupa tüntetés, politikai ünnepély, mulatozás az élet; mert a proletárdiktatúra is elleste a régi római impériumtól, hogy a tulajdonképeni «bölcs kormányzás» nem egyéb, mint eleget tenni annak a rövid jelszónak: «Panem et circenses».

A nagyon lábrakapott fényűzés minden paraszt néposztálynál rossz véget ér; ismét megterheltetik a parasztbirtok. De ez a megterhelés nem lesz olyan, mint a világháború előtti paraszt földbirtok megterhelése. Az előbbi a vagyonszerzés terhét jelentette, az utóbbi a vagyonpusztulást.

A mi parasztságunk, különösen a mostani csonka Magyarországon, nagyjában véve nem iszákos nép. A világháború előtt Budapesten tartott antialkoholista kongresszuson résztvett egy dán lelkész barátom, aki Dániában az antialkoholista mozgalomnak fővezetője volt. Megfordultam vele hazánk több vidékén, különösen az alföldi tájakon s csodálkozott a nép józanságán s egyízben úgy nyilatkozott: «Ha az én népem oly mértékletes lesz, mint az ön népe, meg fogom inni én is a pohár sört, sőt még pezsgőt is fogok inni.» Azért nálunk se ártana, ha legalább a pálinkatilalmat behoznák, hogy eltűnjenek azok a lebújok, melyek a földmívelő munkás testi és lelki mérgezői s e nagy cél érdekében érdemes volna a kisgazdapártnak is lemondani a kisüstről. A vasárnap és ünnepszentelést már a világháború előtt is nagyon lerontotta népünknél az, hogy a tiszántúli parasztvárosokban és nagyközségekben szokásos volt a vasárnap tartott országos vásár és hetivásár. Ez bizonyos tekintetben a jobbágyság maradványa és a nagybirtok érdeke. Nem akarták, hogy elmaradhatatlan bevásárlásánál a robotoló paraszt, a béres, kondás stb. munkanapot veszítsen. A világháború után némely

parasztvárosban sikerült a vasárnapi vásárt megdönteni és a lakosság megbékült a hétköznapon tartott vásár gondolatával. De a legtöbb helyen ezt keresztülvinni szinte lehetetlen; mert a községi képviselő-testületekben rendszerint az az elem van többségben, amelynek nem érdeke, hogy cselédsége vasárnapon kívül is szabadnappal bírjon. Itt csak az országgyűlés segíthetne az egész országra kiterjedő törvény intézkedéseivel.

Az éktelen káromkodás, trágár beszéd nem annyira a tanyákon, mint a parasztvárosokban van elterjedve, az utóbbi különösen ott, ahol a parasztok többet érintkeznek az urakkal. A világháború előtt az úri körökben nagyon elterjedt a trágár beszédmodor. A régi kegyes parasztgazdák meg is botránkoztak ezen, ha egy díszpolgári oklevél átadásánál Budapesten hallani alkalmuk volt a banketten az ily beszélgetést és kiszólást s ámulva beszélték, hogy a nagy urak milyen szavakat használnak és históriákat beszélnek. Ők azt hitték, hogy a tudomány és tanultság megőrzi az embereket az ilyen piszoktól — de ime, tévedtek. A világháború alatt az a szellem még mélyebben hatolt a lelkekbe; amint Windischgraetz emlékezéseiben elbeszéli,[3] már a tisztikar is megsokalta ezt a tónust és pénzbüntetést szabott a piszkos szájra.

Némely alföldi parasztvárosban a jobbérzésü szülők panaszkodtak, hogy gyermekeiket nem ereszthetik az utcára; mert hihetetlenül piszkos szavakat tanulnak ottan.

---

[1] A tanyás egyike a legszegényebb paraszt néposztálynak. Tanyásnak nevezik azt, aki pusztán csak lakást kap azért, hogy a gazda távollétében őrzi a tanyaépületet. Mellékjövedelme, hogy tarthat disznót, aprójószágot, az utóbbiból részt adva a gazdának, esetleg kap harmados vagy negyedes kukoricát s nyáron részes aratást. — [2] Lásd St. Ivanovics fent idézett könyvét. — [3] „Küzdelmeim." Windischgraetz Lajos herceg naplójegyzetei. Budapest. A 73. lapon elbeszéli, hogy egy este a tiszti étkezőben minden illetlen tréfáért 20 koronát szedtek az ezred árvaalapjára. Ily címen egy nap begyűlt 1680 korona.

10.

Az úr és paraszt közötti viszony a világháború után. — Téves nézetek mindkét részen. — Ki van hivatva elsősorban a helyzeten javítani? — A paraszt érték.

Milyen az úr és paraszt, vagy inkább az intelligens ember és paraszt közötti viszony a világháború után? Meg van-e még a nagy úrgyűlölet a parasztoknál és a parasztmegvetés és lenézés az uraknál? Amikor e kérdésekre felelek, nem tekintek a szegényebb és függőbb helyzetben élő dunántúli parasztra, hanem a függetlenebb és öntudatosabb tiszántúli parasztra.

Az úgynevezett úrgyűlölet nemcsak nálunk van meg, hanem sokszor a demokratikus államokban is. Fő mozgatói ez úrgyűlöletnek az

irígység és tudatlanság, a meg nem értés, sok esetben azonban a nagy morális ellentét is.

Általános tapasztalat az, hogy minél később szabadult fel a jobbágyság, annál nagyobb az úrgyűlölet, mely sok esetben felfoghatatlan; gyakran még olyan parasztok sem tudnak szabadulni tőle, akik már régen úri módba jutottak, ahol a fiúk és leányok régen urasan ruházkodnak s csak a családfő jár még csizmában. Talán közelebb jutunk az igazsághoz, ha azt állítjuk, hogy minél nagyobb a műveltségi köz az urak és parasztok közt, annál nagyobb az úrgyűlölet a parasztoknál.[1]

A világháború alatt, mintha ez az úrgyűlölet enyhült volna a nemzeti lelkesedésben, amely a különféle osztályokat a nagy veszedelemben összehozta. De a világháború végén ez az ellentét ismét kimélyült. A tisztek voltak az urak, akiket bár szintén golyó érhetett, de a parasztok szerint mégis csak jobb helyzetben voltak, jobb sorsban éltek.

A világháború előtt az irigység is tüzelte ezt az úrgyűlöletet. Alkalmam volt egy parasztasszony beszélgetését hallani a világháború előtt a vasúton, amikor társnőinek azt mondta: «Könnyű az uraknak, az ő kenyerük biztos; de a mi kenyerünk hány veszedelmes éjszakán és nappalon kénytelen kint lenni, ahol megfoghatja a fagy és megütheti a hőguta.» Ők úgy érezték, hogy teljes bizonytalanságban élnek. Dolgoznak és ha rossz az időjárás, minden munkájuk kárba vész. De «a hivatalnok úr — akármilyen a paraszt termése, megkapja rendesen fizetését. Ha nem bir dolgozni, nyugdíjat kap, temetési költségét is fedefedezik, özvegyét is ellátják.»

Közvetlenül a világháború és kommün után láthatták, hogy ez a biztosnak tartott helyzet is milyen bizonytalan. Mivé lett a legfényesebb nyugdíj is, hogy adogatták el az előbb a parasztok által irigyelt hivatalnok urak értéktárgyaikat, hogy éltek ők is a nyomor és inség határán. A kis törpebirtokos paraszt is nagyobb úr volt, mint ők. Láthatták, hogy nincs semmi sem biztos a nap alatt, de ez a szomorú látvány sem szorította háttérbe a régi keserűséget. Azt is hallják a parasztok, hogy mily játszva szerzik meg sokan azt a pénzt, melyért ők sokszor hajnaltól késő estig családjukkal nehezen dolgoznak. Hallanak a nagy tantiémekről, melyeket az igazgató urak „minden munka nélkül" évenként zsebrevágnak. Ösmerik az ügyvédi, sokszor nagyon borsos tarifát. Hallják, hogy milyen könnyen tudnak sokan élni, míg ők izzadnak és fáradnak. De felhallatszik már nemcsak az úr és paraszt közötti ellentét, hanem a szegénység és gazdagság ellentéte is és előtérbe lép a világ legnehezebb problémája, a nyomor problémája. Az úrgyűlölet okait keresve, nemcsak a jobbágyság hosszú tartamában leljük an-

nak magyrázatát, hanem az ismerethalmaz különféleségében, a világnézet és erkölcsi felfogás különbözőségében is.

A világháború után a szegény és törpebirtokos paraszt szemében a gazdag parasztok már egy osztályt képeznek az urakkal. Házaikat úri módon rendezik be, leányaik urakhoz mennek férjhez s urasan is ruházkodnak. A nagy gazdák ifjai már nem dolgoznak, mint régente s ők is aranyláncot, kemény gallért s a legtöbb helyen már keztyűt is hordanak. Ők már csak nézik a munkát, míg apáik még cselédjeikkel és napszámosaikkal együtt dolgoztak!

Az ellentétek eloszlatása az uraktól függ, de nem a parasztnak a képviselőválasztások alatt szokásos hízelgés az útja, hanem a munkáskéz és becsületes életmód megbecsülésében rejlik lényege. A világháború után nálunk erősen lábrakapott cím- és rangkórság csak emeli ezt a gyűlöletet — és még jobban kiélesíti az ellentéteket, ha már a paraszt nagygazda is szívesen nagyságoltatja magát.

Még mindig nagy ereje van annak a téves nézetnek, mintha az ész és okosság csak a hivatalnál és a diplománál kezdődnék. Abban igaza van Tolsztojnak, hogy nincsen semmi olyan a könyvekben, ami előbb nem lett volna meg az életben. Sőt sokszor a könyvekből szerzett ismeret megzavarja az igazi életbölcsességet és sok esetben magát az értelmességet is. Az élet maga a nagy könyv, melyből nagyon sokat tanulhat az, akinek jó szeme és megfigyelőképessége van s ez a tanulás sokkal többet ér minden emlékezésnél és vizsgánál. De ez a tanulási mód a legnehezebb. Az intelligenciának *nem okvetlen feltétele* a latin gramatika: szabályok ismerete és a különféle filozófiai elvek tudása, melyek úgy változnak, mint a szeszélyes időjárás. De ha az életet nézzük, meglep bennünket még az egyszerű kubikosmunkás okossága is. Amilyen téves azoknak a nézete, akik csak a kézi munkát tekintik értékesnek, éppen olyan téves sok diplomás úrnak világfelfogása, amikor a kézi munkát lekicsinyli és a kézi munkásokat alacsonyabb rendűeknek tekinti, márcsak azért is, mert nincs olyan sok alkalmuk „művelődni", érdekes könyveket olvasni, színművekben gyönyörködni, operákat hallgatni, utazni stb. Kézi munka nélkül nincs kultúra. Ha a paraszt nem szánt és vet — az intelligens ember nem élhet. Nyomorban nem lehet szellemi életet élni. De szellemi munkás nélkül csak állati sorsba kerül a pusztán kézi munkás; mert a szabadság, felszabadítás eszméje mindég a szelemi életet talán túlságosan egyoldalúan élő társadalmi osztályokból indult ki. Ezt látjuk lépten-nyomon a jobbágyság megszüntetését célzó mozgalmaknál is.

A szellemi munkásnak nagyobb felelősségérzettel kell birnia, mint a kézi munkásnak. Ez a felelősségérzet teszi az ő létét még nehezebbé, mint amilyen különben a kézi munkás helyzete. A szellemi munkássá-

got és hivatást nem szabad úgy tekinteni, mint a könnyebb és kényelmesebb élet privilégiumát. Ez a felfogás sokaknál tért hódított s innen ered a felforgatók és uszítók izgatása a gimnáziumok és középiskolák és más tanintézetek ellen. Ujjal mutatnak ilyen intézetekre, azt mondva, hogy akinek pénze van, odaadhatja gyermekét. Jó befektetés az, amely alapos magolás után érettségit ad — s azután hivatalt, melyből, ha nincs nagyobb botlása az embernek, ki nem lökhetik — a befektetett tőke jól kamatozik.

Ez a világfelfogás csak akkor indokolt, ha az úgynevezett intelligens osztály jellem és erkölcs tekintetében lecsúszott.

Van azután egy még szerencsétlenebb helyzet, amikor az intelligens osztály egyes képviselői kihasználják szellemi fölényüket a nem tanult, de becsületes dolgozó alsóbb néposztály leigázására és ámítására. Nincs nagyobb ocsmányság a földön, mint mások hiszékenységét, tudatlanságát tudatos ámítással kihasználni s erre a csalásra építeni.

A nagy űrt a parasztság és urak, úgynevezett intelligens osztály között nem szabad kimélyíteni azzal, hogy az utóbbi, érezve szellemi fölényét, érezteti lépten-nyomon ezt a fölényt — sőt a nagy ürt át kell hidalni a helyesen értelmezett demokratikus érzéssel. Egy Amerikából visszatért paraszttal beszélgetve s azt kérdezve, hogy milyenek ott az emberek, azt a választ nyertem: «Ott az urak is úgy viselkednek velünk szemben, mintha teljesen magunkfajta emberek volnának.» A megfigyelés alighanem helyes volt — nálunk a paraszt lépten-nyomon kiérzi a különbséget, a fölényt, a lenézést stb. Azt mondják, hogy ez a tónus szükséges — ez biztosítja a tekintély tiszteletét. De a mondva csinált tekintélyek kora lejárt — s nem az a fő, hogy a kevesebb műveltséggel, kisebb ismerettel birók messziről süvegeljenek bennünket, hanem, hogy mi javukat keressük, munkájukat megbecsüljük velük együtt érezzünk s ne tekintsük őket alacsonyabb lényeknek — de olyanoknak, kiket szeretve, keressük együtt az igazságot, a jogot és a becsület uralmát. Verbőczy-féle parasztkezelésnek egyszer s mindenkorra vége. A parasztságnak nem érdeke az, hogy uralkodjék a többi néposztályok fölött. A számbeli többség nem alapja a felszabadulásnak. Szabó, a magyar parasztság géniusza, nem is írta zászlajára a paraszturalmat — de az egyenlőséget és együtthaladást. Minden uralom után rabszolgaság következik. Az intelligens osztálynak érdeke, hogy mellette egy egészséges parasztság legyen — épúgy érdeke a parasztságnak egy olyan intelligencia, melynek vezetésére nyugodtan reá bízhatja magát, mely önzetlenségével, hazaszeretetével visszahat arra az őserőre, melyből származik minden intelligencia s melyet neki még gyarlóságaiban is szeretnie kell!

A parasztság Magyarország nagy kincse, ezt védeni, megbecsülni,

jólétét előmozdítani és nemes értelemben konzerválni kell. A parasztság nemcsak mint őstermelő erő fontos egy államra nézve, hanem teljesen egyetértünk a svájci parasztszövetség titkárának azon megállapításával, hogy a paraszthivatás minden más hivatásnál inkább minden népnek nemcsak gazdasági, hanem lelki boldogulását képezi.

Az irtózat a paraszt névtől hozta létre az azt pótló «kisgazda» elnevezést. De ez szerencsétlen elnevezés; mert már maga a név szakadást okoz a paraszt néposztályok között, mivel a napszámos és egészen törpebirtokos parasztok úgy tekintenek a jobb anyagi sorsban élő kisgazdára, mint az urak felé törtető parasztokra. A parasztosztályok mind egymásra vannak utalva. Ezt nagyon helyesen felismerte a svájci parasztság s éppen ezért igyekszik a régi szolidaritást visszaállítani azzal, hogy a parasztgazdák küzdenek a paraszt proletárok anyagi és kultúrális helyzetének megjavításáért — és különösen a földmívelő munkások földhöz való juttatásáért. A parasztság érdeke sohasem lehet az osztálygyűlölet és egoisztikus osztályuralom, hanem saját érdekeinek összhangbahozása a többi néposztályokéival, becsületes és igaz megvalósítása annak a régi elvnek, melynél helyesebbet sem a politika, sem a tudomány nem fog találni: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.